

A jogtárgyharmonikus értelmezés a bírói gyakorlat tükrében

Jelige: „Babérfa”

2012

Tartalomjegyzék

1. Bevezető gondolatok	3
2. A teleologikus értelmezésről	4
2.1 A büntetőtörvény értelmezése.....	4
2.2 Mit jelent a teleologikus értelmezés?.....	5
2.3 Kikényszeríthető-e a teleologikus értelmezés?.....	10
3. Jogesetek	11
3.1 A „díszítőelem-funkció”	11
3.2 Az egyéni és a közösségi érdek sérelme.....	13
3.3 A társadalomra veszélyesség jelentősége.....	15
3.4 Elhatárolással, halmazattal, rendbeliséggel és stádiummal kapcsolatos kérdések.....	26
3.4.1 Elhatárolás.....	26
3.4.2 Halmazat.....	27
3.4.3 Rendbeliség.....	32
3.4.4 Stádium.....	34
4. Összegzés	37
Források jegyzéke.....	39

“Ha pl. valaki mástól egy általa háborús emlékként őrzött srapnell repeszdarabot vesz el eltulajdonítás céljával, tehát egy olyan dolgot, amelynek pénzben kifejezhető értéke nincs, a cselekmény, ha a lopás jogtárgyául a tulajdonjogot tekintjük, lopás lesz, ha ellenben a vagyont, nem lesz [...] bűncselekménynek minősíthető.”

Schultheisz Emil¹

1.Bevezető gondolatok

Ahhoz, hogy a jogszabályokat megfelelően alkalmazhassuk, szükséges azok helytálló értelmezése is, amihez az egyes értelmezési módszerek állnak segítségünkre. Ezek egyike a teleologikus, vagy másképpen jogtárgyharmonikus értelmezés, mely a szabályozással elérni kívánt célnak megfelelő értelmet ad, a szabályozási célhoz közelítve ezzel a szöveg szó szerinti jelentését.

A magyar gyakorlat nem mindig ismerte el a teleologikus értelmezést. Jelentősége csak a rendszerváltást követően erősödött meg, ugyanis felismerték, hogy segítségével „igazságosabb” döntések születhetnek azáltal, hogy a törvényszöveg nem csupán a hagyományos értelmezési módoknak megfelelő jelentést kaphat, hanem az a mögött rejlő valódi tartalom is feltárul.

Mint más módszerek esetében is, a teleologikus értelmezésre is igaz, hogy valós segítséget csak akkor jelent, ha helyesen alkalmazzák, ellenkező esetben ugyanis olyan döntéseket eredményezhet, melyek akár tévútra is vezethetik a joggyakorlatot.

Kiindulópontként a dolgozat először az értelmezési módokat ismerteti, majd részletesebben kitér a jogtárgyharmonikus értelmezésre, mellyel kapcsolatban megvizsgálja a bírói gyakorlatot. Ennek keretében az anonim határozatok gyűjteményéből származó jogeseteken keresztül kerül bemutatásra a jogtárgyharmonikus értelmezés gyakorlatban történő alkalmazása, mely jogesetek az internetes határozat-azonosító alapján vissza is kereshetőek.

A dolgozat többek között arra a kérdésre keresi a választ, hogy alkalmazza-e egyáltalán a bírói gyakorlat ezt az értelmezési módot, és ha igen, akkor ez megfelelően

¹SCHULTHEISZ (1948) 30.

történik-e, továbbá vizsgálja azt is, hogy mindebből milyen következtetések vonhatók le.

2. A teleologikus értelmezésről

2.1 A büntetőtörvény értelmezése

A büntetőtörvény értelmezése nem más, mint a jogszabály valódi tartalmának feltárása azzal az elsődleges céllal, hogy rávilágítsunk a jogszabály immanens jelentésére. Ez azért is fontos, mert sok olyan mindennapi jellegű szakkifejezéssel találkozunk a büntető jogszabályok között, melyek tartalmának egyértelmű meghatározása az egységes jogalkalmazás alapköve, ilyen kifejezés például a „csoport” vagy a „tömeg”. Az értelmezés fontos követelményeket is támaszt, így például a törvényesség követelménye, vagy az a téma szempontjából is kiemelendő elvárás, hogy az értelmezés sohasem válhat jogalkotássá. A büntetőtörvény értelmezése csoportosítható annak alanya, módja és eredménye szerint, melyek közül az értelmezési módokat kellene közelebbről megvizsgálunk.²

Az értelmezési módszereket alapvetően hét további csoportra tudjuk osztani.³ Az első csoportot jelenti a *nyelvtani értelmezés*, mely a nyelvi szabályok alapján, szó szerinti értelmezéssel adja meg az egyes jogszabályhelyek tartalmát. Ezt követi a *logikai értelmezés*, mely a jogszabályok egymáshoz való viszonyából következtet, míg a *rendszerint* *értelmezés* a jogszabályok rendszerbeli elhelyezéséből vonatkoztat. A továbbiakban rendelkezésünkre áll még a *történeti értelmezés*⁴ is, mely azokat a társadalmi körülményeket veszi figyelembe, melyek a jogszabályok keletkezéséhez és fejlődéséhez köthetőek. Ezeket a módszereket tekintjük az értelmezés klasszikus módjainak, melyek Savigny-től eredeztethetőek, azonban ismeretes még az *alkotmánykonform interpretáció*,⁵ mely a jogszabályoknak az alkotmányos elvekkel és rendelkezésekkel összhangban való értelmezését tartja csak elfogadhatónak, illetve a *közösségi jognak megfelelő*

²NAGY (2010) 68-75; FÖLDVÁRI (2002) 60-63; BUSCH (2006) 59-63.

³Ha több jogrendszer is szemügyre veszünk, összesen tizenkét jogértelmezési alapot tudunk elkülöníteni, így például értelmezési módszer lehet a precedenseken nyugvó értelmezés, a doktrinális-jogdogmatikai értelmezés vagy a jogi szöveg értelmezése joglogikai maximák alapján. Bővebben ld. POKOL (2005) 218-231.

⁴A történeti és a (preambulumra utaló) rendszerint értelmezés követelményét az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése írja elő.

⁵Ezen értelmezés követelményét rögzíti az Alaptörvény 28. cikke. A büntetőjogi megjelenéséhez ld. SZOMORA (2012)

jogértelmezés,⁶ mely ugyanezt a követelményt támasztja az uniós jogra vonatkoztatva, és végül a dolgozat fő témáját képviselő hetedik módszer, a *teleologikus értelmezés*,⁷ melyet jogtárgyharmonikus értelmezésként is szokás emlegetni.

2.2 Mit jelent a teleologikus értelmezés?

A teleologikus értelmezés lényegét átfogóan mutatja be Jakab András,⁸ egészen a történeti gyökerektől. A rendszerváltást megelőzően a magyar joggyakorlat csak a Savigny-féle értelmezési módokat alkalmazta, a teleologikus értelmezés csak ezt követően vált elfogadottá, és akárcsak a német jogirodalomban, elsősorban a sikeres orvosi beavatkozás kapcsán merült fel, mondván az értelmezés eredményeként az ilyen beavatkozás nem vonható a testi sértés tényállása alá. (Az értelmezés úttörőjeként Heller Erik és Schultheisz Emil említhető).⁹ Korábban úgy gondolták, hogy ez a módszer túl nagy teret ad a jogalkalmazónak és eltávolodik a jogalkotó eredeti céljától, illetőleg mivel ezek a feltárandó célok a törvényhozó céljai *voltak*, önálló teleologikus értelmezés nem is létezik, csak a történeti értelmezés keretén belül.

Maga a teleologikus értelmezés Jheringtól¹⁰ ered, és további két „alcsoportha” bontható: az objektív és a szubjektív teleologikus értelmezésre. Előbbi lényege az, hogy a normát értelmezni nem a tényleges jogalkotó eredeti szubjektív, hanem a szövegből következő objektív célja fényében kell, az utóbbi esetében pedig konkrét jogalkotó konkrét célja az értelmezés alapja, nem pedig a jogrend vagy valamely rendelkezés objektív célja.

A szubjektív teleologikus értelmezés alapja a jogalkotónak a jogértelmezőhöz képest erősebb legitimációja. Ez az értelmezési mód is tovább osztható, ugyanis a

⁶A közösségi (és nemzetközi) jognak megfelelő értelmezés követelményét az Alaptörvény Q) cikk (2)-(3) bekezdése és az E) cikk tartalmazzák.

⁷Az objektív teleologikus értelmezés követelményét az Alaptörvény is rögzíti a 28. cikkben és az R) cikk (3) bekezdésben is.

⁸JAKAB (2011) 86-94.

⁹Ld. HELLER (1945) 48-49; 105; 121-122. és SCHULTHEISZ (1948) 30; 44-45.

¹⁰A teleologikus értelmezés „bölcsője” Jhering „Der Zweck im Recht” (A cél a jogban) című műve, mely abból indul ki, hogy az egyéni jogokat nyújtó jogi rendelkezések mögött társadalmi célrendszer áll, ezek a célok pedig a társadalom életfeltételeit jelentik, így az egyéni jogok és jogintézmények a társadalom létfeltételei fényében ítéltetők meg. Bár Jhering igyekezett a bírakat a törvénytörőkhöz kötni, öntudatlanul létrehozta a szabály mögöttes célja fényében való felülbírálásának lehetőségét azzal, hogy rámutatott a szabály felszíni rendelkezései és ezek mögötti céljai közötti eltérésre. Az elméletet a büntetőjogban Roxin és Schünemann vitte tovább az alkotmányjogi elvekhez kapcsolt jogi tárgy kategóriájának bevezetésével. [POKOL (2010) 147-157.]

jogalkotó célja megvizsgálható egyrészt abból a szemszögből, hogy a konkrét történelmi pillanatban mit akarhatott,¹¹ másrészt abból az irányból is, hogy megváltozott történelmi körülmények mellett ma mit mondana a jogalkotó.¹² A jogalkotói szándék feltárása azonban nem egyszerű feladat (gondoljunk például a testületi döntésekre): történhet a jogalkotás folyamata során keletkezett anyagok feltárásával (itt gyakori megoldás a miniszteri indoklásra hivatkozás), vagy magának a jogalkotónak a megkérdezésével. A teleologikus értelmezés e fajtájának érdekes megnyilvánulása az értelmezés negatív formája, amikor azért fogadunk el egy adott értelmezést, mert arra a következtetésre jutunk, hogy a jogalkotó nem akarhatott ellentmondani saját magának. Ez az ún. Golden Rule, amikor is mellőzhető lesz a nyelvtani értelmezés annak abszurditása esetén, vagyis ha azt „biztosan nem akarta a jogalkotó” (vö. argumentum ad absurdum). Ezek azonban néha annyira eltávolodnak a konkrét jogalkotótól, hogy már inkább az objektív teleologikus értelmezésről tudunk beszélni. Pokol Béla szerint azonban a jogalkotó akarata-szándéka szerinti értelmezés még az előbb kifejtetteknél is szélesebb, mivel tulajdonképpen átfogja az összes értelmezési fajtát, és attól függően, hogy az adott jogrendszer mekkora hangsúlyt fektet a jogalkotó szándékára-akaratára, vizsgálhatják az összes értelmezési fajtánál (pl. Svédország) vagy mindegyiknél háttérbe szorulhat (pl. Anglia).¹³

Az objektív teleologikus értelmezés szintén ismeretes a különböző jogirodalmakban,¹⁴ és mint arról már szó volt, nem a jogalkotó, hanem a szöveg célja adja az értelmezés alapját, tehát valamilyen szövegszerű rögzítést megkövetelnek a jogi rendelkezésben ahhoz, hogy erre lehessen alapozni az értelmezést. Ezt az értelmezést – szemben a jogalkotó szubjektív akaratával – egy ideális és racionális jogalkotó feltevésével alapozzák meg, akit a keletkezéskor létező társadalmi problémák megoldójának ismernek el, és ezt tekintik a jogszabály objektív céljának. (Ez az értelmezési módszer a gyakorlatba is átültethető: amikor a jogász a jogszabály szövege alapján annak vélhető célja szerint érvel, azt objektív teleologikus érvelésnek hívjuk. Lényege, hogy ha a kívánt cél nyíltan vállalható és társadalmilag elfogadható, továbbá indokolhatja az alkalmazandó jogszabály létét, akkor hivatkozhatunk rá „jogszabályi célként” abban az esetben is, ha a jogszabály

¹¹Az amerikai jogirodalom ezt a megoldást original intentnek nevezi, míg a francia irodalomban az exegétikus tanok követői állnak e felfogás mögött. [forrás: JAKAB (2011) 90.]

¹²A francia jogirodalomban méthode évolutive. [forrás: JAKAB (2011) 90.]

¹³POKOL (2005) 230.

¹⁴A német jogirodalom az objektív-teleologische Auslegung, az angol-amerikai a purposive interpretation, a francia pedig a méthode téléologique elnevezéseket használja. [forrás: JAKAB (2011) 86.]

egyébként így kifejezetten nem említi.)¹⁵ A bíró az egyes értelmezések eredményét beilleszti a felek körülményei közé, és megvizsgálja, hogy az ítélete milyen változást von maga után. Ha ezek eltérnek azoktól a hatásoktól, melyeket a jogszabály célja megkíván, a bíró másik döntési alternatívát keres, ellenkező esetben a teleologikus értelmezés megerősíti a többi értelmezési módszert, ami a döntés helyességét támasztja alá.¹⁶ Ezen értelmezési mód példaként említhető a köztársasági elnök vétójogáról szóló AB határozat,¹⁷ amely az 1949. évi XX. törvény (a továbbiakban: Alkotmány) 26.§-ában szabályozott vétójoggal és annak alkalmazásával kapcsolatos problémára adott választ. Abból kifolyólag ugyanis, hogy a köztársasági elnök egységes és egyszer gyakorolható jogkörrel rendelkezik a törvényhozás ellenőrzését illetően, az államfő vétója egyfajta és egyszer vehető igénybe, amivel egybevág az Alkotmány hivatkozott paragrafusa is, mivel az Alkotmány ezzel ellentétesen egyebekben sehol sem rendelkezik. Ennek megfelelően a rendelkezés célja csak így értelmezhető, ettől eltérően nem.

Az objektív teleologikus értelmezéssel kapcsolatban leggyakrabban azon kifogásokat emelik, hogy alapvetően a cél egy akaratból vezethető le, azzal viszont egy szöveg nem rendelkezhet, csak maga az ember, illetve hogy egy szövegbe többféle értelem is belemagyarázható, ami akár egymással ellentétes eredményeket is szülhet, ezek közül pedig választani csak önkényesen lehet.

A teleologikus értelmezés vonatkozásában szintén kritikaként említhető Blutman László azon véleménye,¹⁸ miszerint a jogalkotói szándékra hivatkozás a jogszöveggel való szakítás egyik technikája, mely sok esetben szövegellenes döntéseket eredményez, melyek *contra legem* jönnek létre. Blutman szerint itt alapvetően az a probléma, hogy a jogszabály szövege mögött sokféle szándék és tartalom húzódik meg, amelyeket utólag nem lehet rekonstruálni, a bíró mégis erre törekszik, miközben esetleg a saját értékítéletét, célszerűségi szempontját érvényesíti. A jogszabály céljának kutatása során a bíró által megállapított cél sokszor szembe kerülhet a szöveggel, ami lehetőséget adhat arra, hogy a jogszabály szövegén egyszerűen túllépjen. A jogalkotói akaratra, jogszabályi célra hivatkozás során a bíró helyességi, célszerűségi mércék szerint dönt, ami a bíró szubjektív preferenciáinak érvényesüléséhez vezethet. Elképzelhető, hogy ez egy konkrét ügy kapcsán akár meg is védhető, hiszen minden ügy más és más, és adott esetben egyedi

¹⁵JAKAB (2010) 86.

¹⁶POKOL (2005) 229.

¹⁷62/2003. (XII. 15.) AB hat. A példára utal JAKAB (2011) 87.

¹⁸BLUTMAN (2010)

körülményeket is figyelembe kell venni a döntés során. Az ilyen szubjektív döntések azonban tévútra vezethetik a joggyakorlatot, és bár lehet, hogy a konkrét esetben „igazságosabb” döntés születik a szubjektív preferenciák alapján, ez téves gyakorlatot alakít ki, mely más esetekben már nem biztos, hogy ugyancsak „igazságot” eredményez. Erre kíván rámutatni Blutman a kárpótlási törvénnyel kapcsolatos döntéssel,¹⁹ ahol a Legfelsőbb Bíróság úgy döntött, hogy a politikai okból elítélt személy ellen, a próbára bocsátás következményeként elrendelt tilalom a lakhely elhagyására a kitelepítettekre vonatkozó kényszerlakhely-kijelölés fogalma alá vonható, így őket is megilleti az 1992. évi XXXII. törvény alapján a kárpótlás.

Összegezve tehát a teleologikus értelmezés alapvető lényege az, hogy az adott rendelkezés értelmezése úgy történjen, hogy az lehetőleg alkalmas eszköz legyen a szabályozással követett törvényi cél eléréséhez. Ez úgy valósulhat meg, ha az alkalmazás során figyelembe vesszük azokat a célokat, melyeket magukban hordoznak az egyes jogszabályi alapelvek, rendelkezések. A tényállás több lehetséges jelentéséből azzal dolgozunk, amely egyúttal a védett jogi tárgy elleni támadást takar, majd az így értelmezett tényállást alkalmazzuk az adott esetre, kizárva ezzel a felelősségre vonást olyan cselekmény miatt, ami nem jogtárgysértő. Mindez a gyakorlatban annyit tesz, hogy a norma által védett jogi tárgyra figyelemmel kell értelmeznünk.²⁰ Ebből adódik, hogy ezt a módszert jogtárgyharmonikus értelmezésként is szokás emlegetni.

A jogtárgyharmonikus értelmezés négy következménnyel járhat:²¹

- A kívánt célnak megfelel a törvény szövege és annak elfogadott értelmezése, így nem szükséges változtatás. Erre hozható példaként a magánlaksértés (Btk. 176.§), ahol az elkövetési tárgy a lakás, amely minden olyan körbezárt (oldalfalakkal és tetővel körbehatárolt) hely, amely rendeltetésszerűen a magánszemélyek tartózkodási-pihenési helyéül és éjszakai szállásául szolgál.²² Ennek megfelelően elkövetési tárgy lehet a kempingsátor is, hiszen bár hétköznapi értelemben nem

¹⁹BH 1995.368.

²⁰Például a jog nem tiltja, hogy házastársak vagy élettársak egymásról pornográf felvételeket készítsenek. Engedélyezett az is, hogy a 14. életévét betöltött személy szexuális kapcsolatot létesítsen, vagy a 16. életévét betöltve házasságot kössön, a kiskorú (tehát aki 18. életévét nem töltötte be vagy nem vált nagykorúvá házasságkötés folytán) személyről pornográf felvétel készítése azonban bűncselekmény (tiltott pornográf felvétellel visszaélés). Nyelvtanilag értelmezve az, aki 17 éves és 350 napos élettársáról ilyen felvételt készít, elköveti ezt a bűncselekményt, a szabályozásnak azonban nyilvánvalóan nem az ilyen cselekmény pönalizálása a célja. A példára utal BUSCH (2006) 62.

²¹SZOMORA (2009a) 16-17.

²²NAGY (2009) 151.

tekintjük lakásnak, a jogi tárgy figyelembe vételével mégis megfelel ennek a kategóriának, ellentétben például egy közintézmény irodájával.

- Abban az esetben, ha a törvényi tényállás teleologikus értelmezése az uralkodó jogértelmezéssel nincsen összhangban, olyan értelmezés meghatározása szükséges, mely adekvát a jogi tárgy által támasztott védelmi igénnyel, persze csakis a törvényi szöveg keretei között. Ennél az esetnél több példa is felhozható,²³ ám ami a leginkább szembetűnő, az a sikkasztás (Btk. 317.§) tényállása, ahol a jogi tárgy a tulajdonjog, az elkövetés tárgya pedig csak olyan, az elkövető birtokában lévő idegen és értékkel bíró dolog lehet, amely ingónak minősül. Az ingatlan kizárása az elkövetési tárgy köréből érthetetlen megoldás, amely joghézagokhoz vezet.²⁴ A jelenleg irányadó értelmezés mellett dogmatikai érvek nem igazán sorakoztathatóak fel.²⁵
- Amennyiben a törvényi tényállás és a jogi tárgy nincs összhangban, a törvény rendelkezése nem azt védi, amit a jogalkotó védeni kívánt, törvénymódosítás vagy jogalkotás szükséges. Itt a vérfertőzés (Btk. 203.§) hozható fel példaként, ahol a jogi tárgy a nemi kapcsolat kialakult társadalmi rendje, az egészséges nemzedék fejlődése és a rokoni kapcsolatok tisztaságához fűződő érdek. Mindemellett az Alkotmánybíróság az ifjúság, a házasság és a rokoni kapcsolatok, valamint a leszármazás genetikai védelmét is jogi tárgynak tekinti.²⁶ A szakirodalom azonban vitatja az ilyen nemi kapcsolatok büntetendőségét, ugyanis jóformán valamennyi jogi tárgy vonatkozásában kifogásolható a törvény. Így például a családi, rokoni

²³Így a kerítés rendbelisége, ahol bár nem feltétlenül következik be érdeksérelem a passzív alanynál, a rendbeliség mégis a nemi cselekményre megszerzett passzív alanyok száma szerint alakul (ugyanazt már az 1968. évi Btk. Kommentár is kimondta, II. kötet 1417. o.) Szintén problémát jelent, amikor a közlekedési baleset során azonnal életét veszített sértett vonatkozásában a megállás nélkül továbbhajító elkövetőt segítségnyújtás elmulasztásában találják vétkesnek cserbenhagyás helyett, ahol az abszurditást az jelenti, hogy ha elfogadjuk az előbbi álláspontot, akkor a segítségnyújtás elmulasztásának halott ember is lehet passzív alanya (vö. BH 1985.331.). A példákra utal SZOMORA (2009a) 14; 16.

²⁴Az 1/2005 számú BPJE határozat kimondja: „A sikkasztás bűncselekményének (Btk. 317.§-a) elkövetési tárgya mind az eltulajdonítás, mind pedig a sajátjakénti rendelkezés elkövetési magatartást illetően kizárólag ingó dolog lehet.” Ennek megfelelően tehát addig nem számolhatunk változással, amíg a hivatkozott jogegységi határozat hatályban van.

²⁵Az 1/2005 BPJE a döntést egyrészt azzal kívánja alátámasztani, hogy már a Csemegi Kódex (1878. évi V. tv.) is ingó dolgot jelölt meg a sikkasztás elkövetési tárgyaként, melyet aztán a joggyakorlat töretlenül követett. Másfelől mivel az ingó dolog helyéből károsodás nélkül elmozdítható, birtokba adás esetén a rábízónak lehetősége nyílik, hogy felügyeletet gyakoroljon a dolog felett, ám a sikkasztás elkövetési magatartásai bármelyikének alkalmazása esetén a tulajdonos számára a dolog további sorsa követhetetlené válik. Ez a veszély azonban nem áll fenn ingatlan esetében, mert az nem elmozdítható, így ilyenkor a rábízás csak birtokba engedést jelent. Mindezek alapján a jogegységi tanács szerint nincs ok e gyakorlat megváltoztatására, csakhogy a hatályos Btk. a Csemegi Kódexszel ellentétben nem nevesíti az ingó dolgot, vagyis a jogszabály szövege megváltozott, így a történeti értelmezés nem helytálló.

²⁶20/1999. (VI. 25.) AB határozat

kapcsolatok védelme tekintetében fontos kiemelni, hogy családi kapcsolat nemcsak vérrokonságon alapulhat (pl. örökbefogadás), tehát ha a jogalkotó a rokoni kapcsolatok tisztaságát kívánta védeni, indokolatlan a vérségi kapcsolatok megkülönböztetése. Ugyancsak aggályos a leszármazás genetikai védelméről, az, hogy a fajtalanságból utód nem születhet, így lemenő és felmenő közötti fajtalanság büntetendősége nem magyarázható a jogi tárggyal, ahogy két felnőtt nemi cselekménye esetében sem értelmezhető az ifjúságvédelem, mint jogi tárgy.²⁷

- Ha pedig egy olyan jelenség, melynek büntetendőségét megkívánja a rendelkezés védelmi célja nem szubszumálható a törvényszöveg alá, törvénymódosításra kell, hogy sor kerüljön az analógia elkerülése érdekében. E pontnál a legjobb példa a járművezetés ittas vagy bódult állapotban (Btk. 188. §) elnevezésű bűncselekmény, ugyanis a Btk. eredetileg csak akkor minősítette a cselekményt bűncselekménynek, ha azt szeszesez italtól befolyásolt állapotban követték el, holott a jogi tárgy, a közlekedés biztonságához fűződő társadalmi érdek és az ember élete, testi épsége, egészsége ugyanúgy veszélyeztetett volt a kábító hatású szer által befolyásolt járművezetés esetén is. Az eredeti tényállással azonban lehetetlen volt analógia nélkül büntetni ez utóbbi cselekményeket, mégha a jogi tárgy védelme valójában ezt is igényelte volna. Így elkerülhetetlen volt a törvény módosítása.²⁸

2.3 Kikényszeríthető-e a teleologikus értelmezés?

Mindezek után érdemes kitérnünk arra is, hogy mi történik, ha az egyes értelmezési módokat (témánk szempontjából különösen a teleologikus értelmezést) a bíróságok nem alkalmazzák annak ellenére, hogy azt az Alaptörvény előírja. Az Alaptörvény hatályba lépésével az Alkotmány 32/A.§ utódjaként született meg az ún. valódi alkotmányjogi panasz,²⁹ melynek keretében az Alkotmánybíróság a bírói ítéleteket akár meg is semmisítheti. Kérdés azonban, hogy ennek alapja lehet-e önmagában a teleologikus értelmezés mellőzése, ugyanis az „új” alkotmányjogi panasz keretében csak alkotmányjogi szempontból és nem általában a törvényértelmezés helyességét vizsgálva vagy perbeli bizonyítási ügyeket felülbírálván lehetséges az ítéletek megsemmisítése. Jakab András

²⁷SZOMORA (2009b) 229-233.

²⁸A tényállást az 1998. évi LXXXVII. törvény terjesztette ki az ilyen szerek befolyása alatt történő járművezetésre.

²⁹Alaptörvény 24. cikk

szerint a válasz törvények esetében nem, az Alaptörvény vonatkozásában azonban igen, mivel az alkotmányjogi panasz egy alapjogi rendelkezés megsértésén alapszik, a 28. cikk pedig nem az. Az alapjogi rendelkezéseket már az egyes értelmezési módok tükrében kell értelmeznünk, így a panaszt indokolni is csak az ily módon már értelmezett rendelkezésekkel lehet, tehát nem lehet majd kikényszeríteni a teleologikus értelmezést az alkotmányjogi panasz útján.³⁰

Az előbbiek fényében érdemes kitekintnünk a joggyakorlatra és megvizsgálni, hogy mennyiben érvényesül a jogalkalmazás során a jogtárgyharmonikus értelmezés.³¹

3. Jogesetek³²

3.1 A „díszítőelem-funkció”

Bár nem a jogtárgyharmonikus értelmezéssel összefüggésben, de a témához kapcsolhatóan Bencze Mátyás készített egy átfogó tanulmányt, melyben a büntetőbírói gyakorlat és az Alkotmány viszonyáról ír. Munkájában a bíróságok Alkotmányra történő utalását illetően három csoportot különít el, melyből az egyik csoport a „díszítőelem-funkciót” takarja („technikai” jellegű utalás), melynek lényege az, hogy a hivatkozásnak nincsen érdemi funkciója, nem a jogalkalmazói dilemma megoldása érdekében történik, csupán annyi a szerepe, hogy a bíróságok az Alkotmány fontosságát tudatosítsák a szakmai és a laikus körök előtt.³³

Bencze cikkében arra is utal, hogy több esetben még a „megerősítő érv” erejét sem éri el az alkotmányos alapjogra való utalás, az csak pusztán „díszítőelem”, így például a

³⁰JAKAB (2009) 93.

³¹Pokol Béla a *Bírósági Határozatok* 1977-es, 1988-as, 1998-as és 1999. első félévi számát megvizsgálva hatszáz polgári és büntető ítéletből arra a következtetésre jutott, hogy különösen a büntetőjogi ügyekben a magyar felsőbírósági ítéletek vonatkozásában elenyésző a jogalkotó akaratára, szándékára hivatkozó értelmezés. [POKOL (2005) 239.]

³²A Bírósági Határozatok gyűjteményéből származó jogeseteknél az anonimizálás következtében sok esetben hiányzik az ügyszám, ezért az egységes hivatkozás érdekében ezekenél az ügyeknél a hivatkozás a közzétett határozatok azonosítója és nem az ügyszám szerint történik.

³³BENCZE (2007) 19. [Bencze szerint a másik két csoportba azok az esetek tartoznak, ahol az Alkotmányt annak szellemével ellentétesen „használták fel” az indokolás hiányosságainak pótlására („álcázóháló”), illetve ahol a jogszabályok alkotmányos alkalmazása vagy az Alkotmány elvei szerinti döntés érdemi szerepet kapott („tartóoszlop”).]

magánlaksértés és az emberrablás vonatkozásában a bíróság kiemelte, hogy ezek a tényállások melyik alkotmányos alapjog védelmét biztosítják, ám ezen túlmenően a lényegi érvelésben semmilyen más szerepet nem játszottak.³⁴ Mindezek alapján a szerző úgy gondolja, a túl gyakori és nem érdemi hivatkozás devalváló is lehet, főleg ha hasonló ügyekben eltérő módon döntenek a bíróságok.

A teleologikus értelmezés gyakorlati érvényesülésének vizsgálata során – mint az már az előzőek alapján kiderült – egy-egy jogeset kapcsán fontos ismernünk az adott bűncselekmény jogi tárgyát. Sok esetben azonban a jogi tárgy – mégha meg is jelenik az ítélet indokolásában – Bencze Mátyás elnevezésével élve „díszítőelemként” funkcionál, ami nem kapcsolható kifejezetten a teleologikus értelmezéshez, lényege inkább a hivatkozás fontosságának kiemelése. Erre a „díszítőelem-funkcióra” jó példa, amikor az elsőfokú bíróság közúti baleset gondatlan okozásának vétségében találta bűnösnek a vádlottat.³⁵ Ez esetben a teljesség kedvéért került feltüntetésre a bűncselekmény jogi tárgya, ahogy a tényállás és az elkövetési magatartás is.

A „díszítő” funkcionál nagyobb jelentőséggel bír, amikor az értelmezés eredményeként eljutunk a Btk. 10.§-áig, azaz a minden további kérdést megelőző pontig: egyáltalán beszélhetünk-e bűncselekményről. Ezen belül is szorosan kapcsolódik a jogi tárgyhoz a társadalomra veszélyesség megléte vagy annak hiánya,³⁶ hiszen az a cselekmény minősül társadalomra veszélyesnek (materiálisan jogellenesnek), mely a jogi tárgyat az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján reálisan sérti vagy veszélyezteteti és megfelelő társadalmi előnnyel nincs, vagy kellőképpen nincs kompenzálva.³⁷ A cselekmény tehát a jogi tárgyra kihatásában lehet társadalomra veszélyes, nem pedig önmagában, amely megállapítás sok esetben visszaköszön az ilyen vonatkozású jogesetekben. Azt is fontos figyelembe vennünk, hogy ahhoz, hogy egyes cselekménytípusokat a jogalkotó bűncselekménnyé nyilvánítson, el kell érni a veszélyesség egy bizonyos szintjét. Számos esetben látható ugyanis, hogy bár az adott magatartás veszélyt hordoz a társadalomra nézve, büntetőjogi felelősséget nem von maga után, mivel a cselekmény a veszélyességnek nem éri el azt a szintjét, hogy a jogalkotó bűncselekménnyek minősítse. (A bírói gyakorlat azonban az ennél árnyaltabb esetekre is

³⁴Vö. BH 1998.4. és BH 2005.237; BENCZE (2007) 15.

³⁵12/1-H-BJ-2007-8 sz. határozat

³⁶A társadalomra veszélyességgel, illetve annak hiányával kapcsolatos probléma bővebb kifejtésére a későbbiek során kerül sor a dolgozatban (ld. 3.3 fejezet).

³⁷NAGY (2010) 134.

képes reagálni, ugyanis ha a cselekmény meghaladja ugyan a társadalomra veszélyesség említett szintjét, de az elkövetői magatartás csak csekélyebb mértékben veszélyes, a bíróság ezt a büntetéskiszabás körében értékeli.)³⁸

Sok olyan jogesettel is találkozhatunk, amikor már megállapításra került, hogy történt bűncselekmény, és annak minősítésével sincsen probléma, a jogalkalmazó azonban még mindig segítségül kell, hogy hívja a jogtárgyharmonikus értelmezést, ugyanis az elhatárolásokkal, rendbeliséggel, halmazattal stb. kapcsolatos problémák megoldásra várnak.³⁹

3.2 Az egyéni és a közösségi érdek sérelme

A bíróság a jogtárgyharmonikus értelmezést hívta segítségül abban az ügyben, ahol első fokon felmentette a vádlottat garázdaság vétsége alól azzal az indokkal, hogy a garázdaság bűncselekményének jogi tárgya a köznyugalom, ezt kell az elkövetőnek magatartásával sértenie, mellyel egybevág, hogy az elkövetőnek kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást kell tanúsítania, mely ráadásul alkalmas kell, hogy legyen megbotráncolás vagy riadalom keltésére. Jelen jogesetben a vádlott és a sértett között egy közúti közlekedési szituációval kapcsolatban alakult ki vita, amely dulakodássá fajult. Ennek során a sértett magatartása által motiválva a vádlott arcon ütötte a sértettet, akinek a szemüvege is lerepült és összetört. Bár a könnyű testi sértés vétségét a bíróság megállapította a nyolc napon belül gyógyuló sérülésre tekintettel, a garázdaság vétségével kapcsolatban úgy gondolta, hogy bár a vádlott magatartása erőszakos volt és alkalmas lehetett megbotráncolás vagy riadalom keltésére is, nem volt kihívóan közösségellenes, vagyis pont az a mozzanat hiányzott a vádlott cselekményéből, mely a jogi tárgy védelmi igényével adekvát lett volna.⁴⁰

Nem így gondolta azonban a másodfokú bíróság, ugyanis megállapította, hogy a vádlott magatartása kihívóan közösségellenes volt arra tekintettel, hogy a vádlott adta le az első ütést, melynek következtében a sértett vérző sérülést szenvedett, a dulakodás pedig közterületen történt, mely akadályozta a forgalmat és feltorlódozó gépkocsisort eredményezett. Bár a másodfokú ítélet megváltoztatta az elsőfokú döntést, értelmezés

³⁸Vö. 16-H-BJ-2011-22 sz. határozat és DIT-H-BJ-2012-1 sz. határozat

³⁹A dolgozat a későbbiekben külön fejezetet szentel olyan eseteknek, amikor a bíróság az említett kérdésekkel kapcsolatban alkalmazta a jogtárgyharmonikus értelmezést (ld. 3.4 fejezet).

⁴⁰1/2-H-BJ-2007-5 sz. határozat

vonatkozásában nem tért el az elsőfokú bíróság logikájától, „csupán” úgy értékelte a vádlotti magatartást, hogy igenis megállapítható a kihívó közösségellenesség.⁴¹ A döntést a harmadfokú bíróság helybenhagyta.⁴²

Szintén garázdaság vétségével hozható összefüggésbe, amikor a vádlottat bűnösnek mondta ki a bíróság, mivel az egy közösségi rendezvényen biztonsági őrként azt érzékelte, hogy a sértett a lépcsőn lefelé haladva egy másik személyt italozásra invitál az illető karjának megrántásával, mely nem volt ugyan támadó szándékúnak tekinthető, a vádlott mégis átnyúlt a lépcső korlátján és többször nekirántotta a sértettet a korlátnak. A bíróság úgy értékelte, hogy a sértett bántalmazása kihívóan közösségellenes volt, mert egy biztonsági őrnek a feladata nem az, hogy a máson esett sérelmet maga torolja meg, mindemellett a cselekmény alkalmas volt a törvényben megkívánt riadalom kiváltására is.⁴³

A másodfokú bíróság azonban úgy vélekedett, hogy *„rendszerint elhelyezéséből adódóan is [a garázdaság] védett jogi tárgya a köznyugalom, a bűncselekmény közvetlenül támadja, sérti a közösséget, az elkövetői magatartás elsősorban a közösség ellen irányul- a társadalmi rendet sérti-, és nem annak egy konkrétan meghatározható tagja, egy konkrét személy ellen. A konkrét személyt a garázdaság elkövetője csupán áttételesen sérti, abban az esetben, ha a garázdaságnál megkívánt "erőszakos" magatartás a konkrét személynél testi, vagy emberi méltóságbeli sérelmet okoz, vagy a konkrét személy az elkövetői magatartás következtében anyagi kárt szenved. [...] Ha a védett jogi tárgy nem a köznyugalom lenne, konkrét sértett és kár hiányában a bűncselekmény nem lenne megállapítható. [...] Jelen ügyben a konkrét egyéni sérelem büntetőjogi felelősséggént való elbíraltatására a Btk.170.§ (1) bekezdésbe ütköző testi sértés vétsége (könnyű testi sértés) keretében lett volna lehetőség...”*⁴⁴ A döntést a harmadfokú bíróság helybenhagyta.⁴⁵

Az előbbi jogesetekből jól látható, hogy a bíróság azoknál a magatartásoknál (például garázdaság, rendbontás), ahol az egyéni és a közösségi érdek sérelme egyaránt megvalósulni látszik, bizonytalan abban a kérdésben, hogy megállapítható-e a köznyugalom elleni bűncselekmény. (E ponton olyan esetekről beszélünk, ahol az egyéni

⁴¹1-H-BJ-2007-92 sz. határozat

⁴²FIT-H-BJ-2008-153 sz. határozat

⁴³5/4-H-BJ-2010-2 sz. határozat

⁴⁴5-H-BJ-2011-28 sz. határozat

⁴⁵DIT-H-BJ-2011-137sz. határozat

sérelem tipikusan könnyű testi sértésben nyilvánul meg, vagyis a szubszidiárius garázdaságnál súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg.) Ilyenkor a bíróságok – helyesen – a jogi tárgy alapján kísérlik meg eldönteni a kérdést, a gyakorlat azonban nem egyértelmű, hiszen ahogy a hivatkozott jogesetekből is látszik, az egyéni sérelem megállapítása mindkét esetben egyértelmű volt, a kihívó közösségellenesség azonban egyáltalán nem. (Ezt jól tükrözi az 1-H-BJ-2007-92 szám alatt hivatkozott határozat, ahol a másodfokú bíróság semmiben sem tért el az elsőfokú bíróság értelmezésétől, mégis homlokegyenest ellentétes következtetésre jutott, azaz a felmentő ítéletet megváltoztatva bűnösnek nyilvánította a vádlottat.)

3.3 A társadalomra veszélyesség jelentősége

A következő ügyben az elsőfokú bíróság bűnösnek találta a vádlottat lőfegyverrel visszaélés büntetében. A tényállás szerint a vádlott, mint tévés riporter egy tömeggyűlésről tudósított, ahol egy ott tartózkodó személytől 1 darab, a fegyveres testületek számára rendszeresített, kereskedelmi forgalomban nem kapható töltényt kapott, mely az illető állítása szerint éles lőszer, egy másik jelenlévő személy azonban azt állította, hogy az csupán egy vaktöltény. A vádlott ezt követően táskájába tette a töltényt, az esetet pedig elmulasztotta jelenteni a rendőrség felé. Majdnem egy hónappal később a vádlott egy sajtótájékoztató okán az Országházba kívánt bemenni azzal a táskával, mely az előbb említett töltényt tartalmazta. A beléptető kapu jelzett, így a vádlottat a helyszínen elfogták. Fegyverszakértői vélemény alapján bizonyítottá vált, hogy a töltény lőszernek minősült, a vádlottnak pedig sem a tartásra, sem a megszerzésre nem volt engedélye. A vádlott tévedéssel védekezett, ezt azonban a bíróság nem fogadta el: a vádlott bár bizonytalan volt a töltény élességét illetően, korábban tett olyan kijelentést, hogy „fel sem merült benne, hogy ez nem riasztó lövedék”, ezért a bíróság kizárta a ténybeli tévedést, míg „a társadalomra veszélyességben való tévedés a bíróság álláspontja szerint jelen esetben fogalmilag kizárt. Köztudomású tény, hogy Magyarországon minden lőszer, illetve lőfegyver tartása szigorú engedélyekhez van kötve, éppen azért, mert az engedély nélkül tartott lőfegyverek és lőszerek kiemelkedő mértékben veszélyesek a társadalomra. A vádlott sem hihette, hogy annak a lőszernek a megtartása, amelyről nem tudta eldönteni, hogy éles

lőszere, vagy sem, nem veszélyes a társadalomra.”⁴⁶

Szemben az elsőfokú döntéssel, a másodfokú bíróság felmentette a vádlottat, mondván annak magatartása formailag tényállásszerű, ám nélkülözi a társadalomra veszélyességet, ugyanis „...e körben annak van döntő jelentősége, hogy a vádlotti cselekvőség alkalmas-e a védett jogtárgy (a közrend, ezen belül a közbiztonság) megsértésére, vagy veszélyeztetésére. Összességében kell valamennyi tényezőt - ezek közül kiemelten a megszerzés körülményeit, indokát, valamint a jogosulatlan birtokban tartást is- vizsgálni ahhoz, hogy megalapozottan állást lehessen foglalni a társadalomra veszélyesség meglétéről, illetve annak esetleges hiányáról. [...] Konkrétan vizsgálva: a rendezett életvezetésű, büntetlen vádlottnak az a magatartása, hogy munkája ellátása során egy helyszíni televíziós tudósítás közben a tömegben egy ismeretlen személytől átvett és az ország nyilvánosságának bemutatott egy darab éles lőszert, majd ezt közel két hétig engedély nélkül a táskájában tartotta, sérti vagy veszélyezteti-e a közrendet, közbiztonságot. [...] A fellebbviteli bíróság szerint a cselekmény társadalomra veszélyessége megreked a szabályozás absztrakt szintjén, a jogi tárgy sérelme sem közvetett, sem közvetlen módon nem valósult meg, így a vád tárgyává tett cselekmény - a társadalomra veszélyesség hiányában- nem bűncselekmény.”⁴⁷ A harmadfokú bíróság ez esetben is helybenhagyta a döntést.⁴⁸

E ponton érdemes kitérnünk a társadalomra veszélyesség vagy annak hiánya büntetőjogi értékelésére. A társadalomra veszélyesség fontos funkciója egyrészt az, hogy jogszabály értelmezési probléma esetén segítséget nyújt a jogalkalmazónak, mivel irányt mutat arra nézve, hogy olyan magatartásoknál, melyek formálisan büntetőjogszabályba ütköznek, hogyan kell helyesen értelmezni a törvényt.⁴⁹ Másrészt előfordulhat, hogy egy cselekmény tényállásszerű, mégsem sérti vagy veszélyezteti az adott bűncselekmény jogi tárgyát, ezért nem is lesz veszélyes a társadalomra. Ezeket az eseteket a törvény azáltal ismeri el, hogy a társadalomra veszélyességet a bűncselekmény fogalmi elemévé teszi, így a társadalomra veszélyesség a büntetőjogi felelősség megállapítása vonatkozásában is fontos szerepet játszik (ebből következően pedig a büntetéskiszabás során is meghatározó tényező, hiszen a büntetéskiszabás keretében az adott cselekmény társadalomra

⁴⁶1/1-H-BJ-2007-22 sz. határozat

⁴⁷1-H-BJ-2008-65 sz. határozat

⁴⁸FIT-H-BJ-2009-151 sz. határozat

⁴⁹VISKI (1974) 382.

veszélyességének értékelése nyilvánul meg).⁵⁰ Ezzel kívánja feloldani azt a konfliktust, amely abból ered, hogy esetleg igazságtalan döntés születik az általános törvényi rendelkezés merev alkalmazásából. Ez a „megoldás” azt eredményezheti, hogy az igazságosság előtérbe kerül a jogbiztonsággal szemben, mégpedig a cselekményt elkövető javára.⁵¹

A társadalomra veszélyesség és a jogellenesség vonatkozásában Belovics Ervin átfogó tanulmányt készített.⁵² E tanulmány többek között kitér arra is, hogy a társadalomra veszélyesség fogalmával a magyar büntetőjogban először szovjet hatásra, az 1950. évi II. törvényben (Btá.) találkozhatunk, amit aztán átvett az 1961. évi V. törvény és a hatályos Btk. is. Ahogy Kádár Miklós is kifejti tankönyvében, az a magatartás lehet bűncselekmény, melynek a társadalomra veszélyessége olyan mértékű, hogy elengedhetetlen a bűncselekménnyé nyilvánítása, ezáltal a cselekmény jogellenes lesz, hiszen sérti az anyagi jogot.⁵³ A probléma akkor jelentkezik, amikor egy társadalomra veszélyes cselekmény egyik büntető törvénybeli szakaszt sem meríti ki, habár megváltozott körülmények között a társadalomra veszélyessége olyan fokot ér el, amely igényelné büntetés kiszabását. Ezekben az esetekben megnyílhatna a lehetőség az analógia alkalmazására, ez azonban megengedhetetlen, hiszen sérti a *nullum crimen sine lege* elvét.⁵⁴ Bár a társadalomra veszélyesség –mint láthattuk – szovjet eredetű, mégsem ugyanazt a funkciót töltötte be a szovjet büntetőjogban (1926. évi szovjet-orosz büntető kódex) és nálunk: a szovjeteknél a társadalomra veszélyesség által (formális jogellenesség nélkül is) olyan magatartás is büntethető volt, mely egyébként nem volt bűncselekményként szabályozva, míg hazánkban annak felmentésére szolgált, aki egyébként megvalósította a bűncselekményként szabályozott magatartást úgy, hogy nem állt fenn konkrét jogellenességet kizáró ok, de a cselekmény *in concreto* mégsem sértette a jogi tárgyat.

Egyes nézetek szerint (így Roxin vagy Viski László) a társadalomra veszélyesség az absztrakt veszélyeztetési deliktumok vonatkozásában is megoldásként szolgál a büntetőjogi felelősség kizárását illetően a jogtárgy-veszélyeztetés hiányának okán. Erre elsősorban a német jogirodalomban találunk példákat:⁵⁵ „a veszélyes hulladék jogellenes elhelyezése nem büntetendő, ha a hulladék csekély mértékénél fogva nyilvánvalóan kizárt a környezet károsítása, különösen az emberekre, vízforrásokra, levegőre, talajra,

⁵⁰Ld. Btk. 83.§ (1) bek.

⁵¹BERKES (1999) 730-731.

⁵²BELOVICS (2007)

⁵³KÁDÁR (1953) 141.

⁵⁴Az analógia tilalmához ld. NAGY (2010) 47.

⁵⁵A példákra utal: HOLLÁN (2003)

háziállatokra, termesztett növényekre gyakorolt káros hatás” [német Btk. 326.§ (6) bek.],⁵⁶ vagy az ittas vezetés [német Btk. 316. §]⁵⁷ akkor is büntetendő, ha a cselekmény elkövetésekor a veszélyeztetés eleve kizárt volt, mert például néptelen területen követték el (ennek háttérében elsősorban generál-preventív elgondolások állnak). Egyet kell értenünk Hollán Miklós azon álláspontjával,⁵⁸ hogy az absztrakt veszélyeztetési deliktumoknál a társadalomra veszélyesség alkalmazása az *in abstracto* - *in concreto* síkján mutat bizonytalanságokat, ugyanis *in abstracto* egyértelmű, hogy a cselekmény veszélyeztetni fogja a megjelölt jogtárgyak valamelyikét, *in concreto* azonban ez nem áll meg a veszélyeztetés lehetőségének konkrét hiánya esetében. Ehhez a problémakörhöz kapcsolható Tokaji Géza következő jogeset-példája is: “Valaki megtalálja szomszédjának az általa is ismert elveszett értéktárgyát, de azt a hatóságnak nyolc napon belül nem adja át, hanem másokkal is közölve szándékát, megvárja, amíg a szomszédja családjával együtt hazatér kéthetes külföldi útjáról, s neki adja vissza a talált dolgot. Teszi pedig ezt azért, hogy a dolog elvesztőjét az utánajárástól megkímélje. Szomszédja azonban, aki titokban már régóta haragosa volt, köszönet helyett feljelenti őt azon az alapon, hogy a dolognak a hatóság számára történő át nem adása nyolc napon belül beleillik a jogtalan elsajátításról szóló büntető rendelkezés keretei közé.”⁵⁹ Ez esetben Tokaji azzal indokolja a bűncselekmény hiányát, hogy mivel a cselekmény nem sértette és nem is veszélyeztette a tulajdonviszonyokat, nem is volt veszélyes a társadalomra, így a Btk. 10.§ értelmében nem is bűncselekmény.

A társadalomra veszélyességgel szorosan összefügg a materiális jogellenesség fogalma. Franz von Liszt a materiális jogellenességet úgy határozta meg, hogy a cselekmény akkor materiálisan jogellenes, ha a társadalomra káros, a jogellenes cselekmény pedig jogtárgyak sértését vagy veszélyeztetését jelenti, de csak akkor, ha az emberi együttélés célját biztosító jogrendnek ellentmond. Ebből következően a cselekmény közösségre káros jellege a materiális jogellenesség körében jut szerephez.⁶⁰ Liszt gondolata a későbbi elképzelésekre is nagy hatást gyakorolt. A „jelenkori” jogelmélet jelentős része és a joggyakorlat a két fogalmat ekvivalensnek tekinti a Btk. 10.§ (2) bekezdésére alapozva, mondván az ott felsorakoztatott jogi tárgyak veszélyeztetése vagy

⁵⁶http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_326.html (letöltés dátuma: 2012. szeptember 23.)

⁵⁷http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_316.html (letöltés dátuma: 2012. szeptember 23.)

⁵⁸HOLLÁN (2003)

⁵⁹TOKAJI (1984) 114.

⁶⁰Forrás: HOLLÁN (2003)

sérelme tartalmilag lefedi a materiális jogellenességet.⁶¹ Addig azonban, amíg a társadalomra veszélyesség intézménye nem született meg kérdéses volt, hogy materiális jogellenesség hiányára alapozva is kimondható-e, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, vagy csak büntethetőséget kizáró okok alapján. A társadalomra veszélyességgel, mint kodifikált materiális jogellenességgel⁶² - amint azt láthattuk – megnyílt a lehetőség erre is, hiszen bűncselekmény-fogalmi elemről beszélünk. Egyes szerzők azonban úgy gondolják, hogy sérti a jogbiztonságot, ha a felmentő ítéletet a társadalomra veszélyesség hiányára alapozzuk.⁶³ A gondolatmenetet tovább göngyölítve pedig az is felmerült, hogy magát a társadalomra veszélyesség fogalmát el kellene távolítani a bűncselekményfogalmi-elemek közül.⁶⁴ Ezt a nézetet vallja Hollán Miklós is, aki szerint ez a kategória túlzottan tág és bizonytalan, ezért konkrét esetre való alkalmazása a jogbiztonság veszélyeztetésével járna. Hollán kritikaként fogalmazza meg azt is, hogy a jogellenességet kizáró okok a társadalomra veszélyességre kerültek visszavezetésre, ahol a probléma az, hogy a társadalomra veszélyesség csak a jogtárgy sértésére vagy veszélyeztetésére tud reagálni, arra nem, ha versengő érdekekkel találkozunk, ahol a fontosabb érdek védelme miatt engedélyezni kell a másik érdek megsértését. Hollán úgy gondolja, hogy a materiális jogellenesség képes ellátni a társadalomra veszélyesség feladatkörét, ez azonban nem kell, hogy együtt járjon annak bűncselekményfogalmi-elemként való kodifikálásával, mivel az a jogtárgyharmonikus értelmezés és a szokásjogképződés útján érvényesül.⁶⁵ Ezzel ellentétesen vélekedik Ujvári Ákos, aki szerint szükséges a materiális jogellenesség törvényi szinten való jelenléte, az ugyanis a jogalkalmazás diszkrecionális mozgásterét biztosítja a különböző életbeli helyzetekre reagálva, mellyel kiküszöbölhetőek azok az elkövetőre nézve negatív hatások, melyek a merev szabályozásból erednek (a jogalkotó a normaalkotás folyamán ugyanis csak olyan élethelyzetekkel számolt, melyeket racionális keretek között elképzelhetőnek tartott). Mivel az erkölcsi és technikai változásokat a jog csak megkésve tudja követni, a büntethetőséget kizáró okok nem mindig vehetőek igénybe a büntetőjogi felelősség kizárására. Ennek jogalkotói felismeréseként tartja számon Ujvári

⁶¹UJVÁRI (2003)

⁶²Ld. NAGY (2010) 131.

⁶³Így vélekedik többek között Wiener A. Imre [forrás: BELOVICS (2007) 40.] és Hollán Miklós is [HOLLÁN (2004) 726.].

⁶⁴Az elképzelés először a rendszerváltás idején merült fel, mellyel kapcsolatban különböző álláspontok alakultak ki. Így például Wiener A. Imre mellőzte volna a materiális bűncselekmény-fogalom kodifikálását és a társadalomra veszélyesség fogalmi elemként való feltüntetését, Békés Imre szerint a társadalomra veszélyesség helyettesíthető a materiális jogellenességgel, Tokaji Géza pedig egyáltalán nem tulajdonít szerepet a társadalomra veszélyességnek a bűncselekmény tudományos fogalmában, míg például Földvári József ebben a kérdésben továbbra is a „konzervatívabb” nézetet vallja. [forrás: HOLLÁN (2003)]

⁶⁵HOLLÁN (2004) 728.

„a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka” büntethetőséget kizáró ok beiktatását.⁶⁶ A szerző szerint a társadalomra veszélyesség önálló fogalmi ismérvként való alkalmazását több minden is alátámasztja, így például a Btk. 10.§ (1) bekezdés nyelvtani-logikai értelmezése: az egyes fogalmi ismérvek konjunktíve kapcsolódnak egymáshoz, így nem tehető köztük különbség aszerint, hogy szorulnak-e jogalkalmazói vizsgálatra vagy sem, ebből következően valamennyi elem vizsgálendő lesz. Másrésről, ha a büntethetőséget megszüntető és kizáró okokat nem tekintjük a Btk. Különös Részi tényállások felülbírálatának, akkor ugyanez igaz a társadalomra veszélyesség hiányának megállapítása és a Btk. 10.§-a vonatkozásában is.⁶⁷

Összességében a társadalomra veszélyesség tehát fontos szerepet tölt be a jogalkotás és a jogalkalmazás körében is, ugyanis a jogalkotó a kriminalizációs-dekriminalizációs folyamatok során a társadalomra veszélyességből indul ki: csak azokat az emberi magatartásokat nyilvánítja bűncselekménnyé, melyek veszélyesek a társadalomra (absztrakt társadalomra veszélyesség). Ez a jogalkalmazás számára annyit jelent, hogy mindig vizsgálni kell, hogy az egyébként tényállásszerű cselekmény egyúttal a társadalomra is veszélyes-e (konkrét társadalomra veszélyesség).⁶⁸ Ennek alapja az, hogy bár a jogalkotó egyszer már vizsgálat tárgyává tette a cselekmény társadalomra veszélyességét annak bűncselekménnyé nyilvánításakor, az egy általános értékelés, ezért van szükség egy konkrét értékelésre is, amit a bíróságok fognak elvégezni. Ennek következménye nemleges válasz esetén az, hogy a jogalkalmazó álláspontja folytán a cselekmény elveszti bűncselekményi mivoltát. Ezt példázza az imént hivatkozott jogeset (1-H-BJ-2008-65 sz. határozat) is, de ugyancsak a lösszerrel visszaéléssel kapcsolatban említhető a *BH 1996.347.* és a *BH 2002.339.* számú döntés is, melyeknél szintén a társadalomra veszélyesség hiányában születtek felmentő ítéletek. Ennek ellenére nem mondható el, hogy a bíróság megfelelően alkalmazta a társadalomra veszélyesség hiányának kérdését, ugyanis mindkét ügyben arra hivatkozott a felelősség kizárásának indokaként, hogy nem merült fel olyan adat, mely arra engedett volna következtetni, hogy a vádlott a lösszer(ek)e)t illetéktelen személynek kívánta juttatni vagy bűncselekményre felhasználni. Ezzel kapcsolatban Belovics helyesen mutat rá arra, hogy a bíróság e ponton

⁶⁶A hatályos Btk. 28.§-a már nem ismeri ezt a büntethetőséget kizáró okot, azt ugyanis a 2006. évi LI. törvény hatályon kívül helyezte, a szerző azonban 2003-as cikkében még hivatkozhatott rá.

⁶⁷UJVÁRI (2003)

⁶⁸A bírói gyakorlat szerint a Btk. 10.§-ára alapozottan lehetőség van a társadalomra veszélyesség hiányának megállapítására a jogalkalmazó által. [vö. *BH 1996.347;* *BH 1998.570;* *BH 1999.434;* *BH 2000.238;* a példákra utal UJVÁRI (2003)]

összemossa a materiális veszélyeztető deliktumok és az immateriális bűncselekmények fogalomkörét.⁶⁹

Szerencsére azonban pozitív példa is felhozható: a bíróság egy másik büntetőügyben bűnösnek találta a vádlottat lőszerezéssel visszaélés bűntettében, a vádlott ugyanis fegyvertartási engedélyének lejártát után engedély nélkül tárolt otthonában lőszert (ezek közül olyat is, melyre korábban sem volt engedélye), melyekről azt állította, hogy át akarta adni a rendőrségnek, ám ott nem vették át tőle, ezért otthonában tárolta azokat, később pedig meg is feledkezett róluk. A vádlott védője a cselekmény társadalomra veszélyességének hiányával próbált érvelni, a bíróság azonban kimondta, hogy „A társadalomra veszélyesség alapvetően objektív jellegű. Ugyanakkor a jogi tárgy veszélyeztetése irányának és minőségének az alakításában olyan szubjektív elemek is szerepet játszhatnak, mint a célzat és a motívum. Azt egyértelműen kimondani, hogy minden olyan cselekmény, amelyet a törvény bűncselekménnyé nyilvánít, társadalomra veszélyes is, nem lehet, mivel a társadalomra veszélyesség egyrészt jogalkotói, másrészt jogalkalmazói kategória. A bíróságnak ezért mindig konkrét cselekmény kapcsán kell vizsgálni azt, hogy a terhelt által megvalósított magatartás vagy magatartás-sorozat veszélyes-e a társadalomra vagy sem. A jelen ügyben megállapítható, hogy a vádlott olyan lőszereket is a birtokában tartott, amelyek birtoklására még abban az időben sem rendelkezett engedéllyel, amikor maroklőfegyverre és a hozzá tartozó lőszerekre engedélye volt. A bűncselekmény mind az elkövetés, mind az elbírálás időpontjában két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett cselekmény, tehát a jogalkotói szándék kiemelt társadalomra veszélyességű cselekménynek minősítette. Mivel a vádlott korábban rendelkezett fegyvertartási engedéllyel, így tudta és tudnia is kellett, hogy lőszerek engedély nélküli birtoklása bűncselekménynek minősül. Olyan motívum vagy olyan célzat nem állapítható meg, amely miatt a cselekményének a társadalomra veszélyessége szubjektíve sem mondható ki.”⁷⁰ A másodfokú bíróság e vonatkozásban helybenhagyta az ítéletet.⁷¹

A társadalomra veszélyesség hiányával kapcsolatos jogalkalmazói bizonytalanságra szintén jó példa az az ügy, melyben a bíróság a vádlottat felmentette magánokirat-hamisítás vétsége alól. A vádlott a cselekmény idején előzetes letartóztatásban volt, és a büntetés-végrehajtási intézet felé kérelmet terjesztett elő, melyben egy ismerősének

⁶⁹BELOVICS (2007) 37.

⁷⁰12-H-BJ-2008-9 sz. határozat

⁷¹GYIT-H-BJ-2009-68 sz. határozat

felvételét kérte a kapcsolattartói közé. A sikeres elbírálás érdekében ezt az ismerőst hozzátartozóként tüntette fel, ezzel tudottan valótlan tartalmú kérelmet terjesztett az intézet felé, melyet sikeresen bíráltak el és csak később észlelték a kérelemben foglaltak valótlanosságát. A bíróság úgy fogalmazott, hogy a cselekmény látszólag megfelel a magánokirat-hamisítás elkövetési magatartásának, azonban nem valósít meg bűncselekményt, mivel hiányzik a védett jogi tárgy (a polgári jogi, gazdasági és egyéb jogviszonyokban megvalósuló ügyleti forgalomban a magánokirat valódiságába és bizonyító erejébe vetett közbizalom). Ezt azzal indokolta a bíróság, hogy bár a kéremlap formailag megfelelt a magánokirat követelményének és a felhasználás is megtörtént, „...a személyi szabadságától megfosztott, ezáltal a társadalmi együttélésből is kizárt letartóztatottnak az őt fogva tartó intézet működési (kapcsolattartási) rendjét sértő - de azon túl nem mutató(!) - magatartása nem sérti, és nem is veszélyezteti az állampolgárok ügyleti forgalmát, arra ki sem hat, így a cselekmény a Btk. 10.§-ának (2) bekezdésében írt társadalomra veszélyesség hiányában bűncselekményt nem valósít meg”, azt a büntetés-végrehajtás keretein belül, mint fegyelmi vétséget kell tárgyalni.⁷²

A másodfokú bíróság azonban itt is megváltoztatta az elsőfokú döntést arra tekintettel, hogy „... magánokiratokat nem csak magánszemélyek készítik és használják fel, hanem jogi személyek, sőt hatóságok is. A magánokiratok felhasználása ebből következően nem csak a gazdasági, pénzügyi és üzleti életre szorítkozik. Ezáltal pedig a magánokiratokban is egyfajta - abba vetett - közbizalom testesül meg, amely okiratba vetett bizalmat a vádlott magatartásával jelen esetben megsértette. Miután a büntetés-végrehajtási keretek között a hozzátartozói, rokonsági fokra alapított kapcsolattartási kérelem tömeges előterjesztésére majd befogadására kerül sor a rendelkezési jog gyakorlója által, alkalmas volt ennek a bizalomnak a megingatására. Ez a vádlotti magatartás pedig - a fegyelmi vétségen túl - a társadalomra veszélyes magatartás is volt, és ezáltal vádlott magatartásával megvalósította a Btk. 276.§-a szerinti magánokirat-hamisítás vétségét.”⁷³ A harmadfokú bíróság e vonatkozásban helybenhagyta a másodfokú döntést.⁷⁴

A társadalomra veszélyesség konkrét vizsgálatával hozható összefüggésbe a BH 2001.307. döntés is, ahol szerzői és szomszédos jogok megsértése miatt indult az

⁷²20/2-H-BJ-2009-3 sz. határozat

⁷³19-H-BJ-2010-18 sz. határozat

⁷⁴GYIT-H-BJ-2011-53 sz. határozat

eljárás.⁷⁵ A vádlottnak zenei jogdíjat kellett volna fizetnie egy jogvédő egyesülettel kötött szerződés alapján, melyet egy ideig fizetett is, később azonban a nehéz anyagi körülményekre hivatkozva elmaradt a teljesítés, ami körülbelül 300.000 Ft tartozást eredményezett. A bíróság megállapította ugyan a cselekmény tényállásszerűségét, de kifejtette, hogy *“A Btk. 10.§-ának (2) bekezdéséből levezethető materiális jogellenesség-fogalom szem előtt tartása mellett a bűncselekmény megvalósulásához a formai tényállásszerűség önmagában nem elegendő, ezért a jogalkalmazó minden esetben vizsgálni köteles a cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét is. [...] Az adott cselekmény társadalomra veszélyességének megítélésénél figyelembe kell venni – esetleg egyéb ismérvek mellett – a hátrányos következmények súlyosságát, a reparálhatóságot, valamint azt, hogy a jogrend képes-e ellátni a jogtárgy védelmét a büntetőjogon kívüli eszközökkel is vagy sem. [...] A vádbeli cselekmény esetében a jogsértés elenyésző súlyát [...] jelenti, hogy a vádlott a zeneszolgáltatás megkezdése előtt a szükséges megállapodást megkötötte, és egy ideig – amíg tehette – a jogdíjat is fizette. [...] A jogdíjfizetést elmulasztotta ugyan, de a jogsértő cselekményt nem titkolta el, és hajlandóságot mutatott a hátralék kiegyenlítésére. [...] Ilyen jellegű cselekmények esetében sem a társadalom védelme, sem a szerző jogainak megvédése nem teszi szükségessé a büntetőjogi eszközök felhasználását...”* Már első olvasatra is szembetűnik, hogy a bíróság a büntetőjogi felelősség kizárását hibásan alapozta az elenyésző jogtárgysérelemre, hiszen arról csak a jogtárgysértés hiánya esetén beszélhetnénk. Attól pedig, hogy a tartozás utólagos rendezésének lehetősége fennáll (reparálhatóság), a cselekmény társadalomra veszélyessége nem kizárt, tehát ez az érvelés teljességgel helytelen, ahogy az sem vezethet erre az eredményre, hogy a vádlott nem titkolta cselekményét és hajlandóságot mutatott az adósság megfizetésére (ez legfeljebb a büntetéskiszabás keretében értékelhető).

Szintén érdekes jogeset, amikor az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki a vádlottat önkényuralmi jelkép használatának vétségében. A vádlott május 1-jét és Magyarország Európai Unió csatlakozását ünnepelve részt vett egy több ezer főt felsorakoztató utcai felvonuláson. Ebben az időben a vádlott a Munkáspárt tagja volt, egyik párttársa ellen pedig önkényuralmi jelkép használatának vétsége miatt eljárás folyt, ezért a vádlott szolidaritásból, jól látható helyen a zakójára ötágú vörös csillagot tűzött ki. Vádlottal a felvonulás keretén belül tévés riportot készítettek, melyben jól látható volt zakóján az ötágú vörös csillag. Bár a vádlott tisztában volt azzal, hogy e jelkép viselése

⁷⁵A példára utal: HOLLÁN (2003)

büntetendő cselekmény, azzal védekezett, hogy az ötágú vörös csillag a nemzetközi munkásmozgalom jelképe, ezért tűzte ki május 1-je alkalmából, illetve ezzel párttársa iránti szolidaritását kívánta kifejezni. Elmondta azt is, hogy más alkalommal nem tűzte ki zakójára az említett jelképet.⁷⁶

Ez esetben sem értett egyet a döntéssel a másodfokú bíróság, így felmentette a vádlottat. A bíróság szerint ugyanis a jogalkotó „...azért javasolta a tényállásban leírt cselekményeket büntetendővé nyilvánítani, mert „a különböző szélsőséges (fasiszta és bolsevista) szimbólumok továbbélése, újra felhasználása felháborítja, jogos érzékenységekben sérti a társadalom jelentős részét. Ugyanakkor [az 1993. évi XLV. törvény meghozatalát megelőző] törvényjavaslatban leírt cselekmények rontják hazánk nemzetközi hírnevét is.” Ezért e bűncselekmény elkövetőjének ezt, ezeket kell sértenie vagy veszélyeztetnie, illetőleg az említett eredményt kell előidéznie - a Btk. 10.§ (2) bekezdésében írt összhangban - annak ellenére, hogy a törvényhozó ezt az eredményt a tényállásban nem nevesítette. Eldöntendő ezért, hogy a vádlott magatartása a köznyugalom megzavarására, vagy annak veszélyeztetésére, felháborodás és sérelemérzés kiváltására alkalmas volt-e. [...] A tényállásban rögzített közvetlen környezet, az észlelők köre, az időpont, az alkalom, továbbá a jelvény mérete folytán sem volt alkalmas a cselekmény a köznyugalom megzavarására, azaz félelemkeltésre, fenyegető hatás kiváltására. Ezt támasztja alá az is, hogy senki nem tette szóvá a vádlott cselekményét, a jelvény viselése ellen senki nem tiltakozott. A vádlotttól eltérő eszméket valló személyek számára a televízió útján történő észlelés pedig a közvetettség, a térbeli és időbeli távolság miatt nem válthatta ki a félelmet és megbotránkozást. A jelkép használata tehát sem a vádlott televíziós szereplése, sem a felvonuláson való részvétele során nem volt alkalmas a negatív értékítélet eredményeképp esetlegesen kialakult nyugtalanság kiváltására. Így a vádlott formálisan tényállásszerű magatartása az elkövetés konkrét körülményei miatt nem volt veszélyes a társadalomra. A bűncselekmény egyik fogalmi eleme tehát - a materiális jogellenesség - hiányzik.”⁷⁷

Nem így gondolkodott azonban a harmadfokú bíróság, ugyanis megváltoztatva a másodfokú döntést és kimondta a vádlott bűnösségét arra hivatkozva, hogy a tényállás mindenkire vonatkozóan, meggyőződéstől függetlenül tiltja az önkényuralmi jelkép használatát, és nincs jelentősége annak, hogy az illető az egyébként többértelmű jelképet milyen célból teszi közzszemlére, használja vagy terjeszti. „A cselekmény társadalomra

⁷⁶2/1-H-BJ-2008/4 sz. határozat

⁷⁷2-H-BJ-2008-28 sz. határozat

veszélyességének a kérdését nem az elkövető szubjektív élményvilága felől kell megközelíteni. Döntő fontossága annak van, hogy a törvényhozó szerint a múltban sérelmet elszenvedett emberekben és azok különféle közösségeiben a tilalmazott jelképek pusztán használata fenyegetettség-érzést, konkrét tapasztalatokon nyugvó félelmet ébreszthet, ha az elkövető és a jelkép közötti azonosulás adott. Az észlelők körében ugyanis ez utóbbi eset már a totalitárius ideológiákhoz kapcsolódó embertelenségek megismétlődésének a félelmét keltheti fel.” A bíróság szerint tehát a törvényi tényállás minden elemének megvalósulása mellett a társadalomra veszélyesség hiányáról szó sem lehetett.⁷⁸

Szintén önkényuralmi jelkép használatával hozható összefüggésbe a *Marxim-ügy*,⁷⁹ ahol a bíróság kimondta, hogy csak akkor állapítható meg a bűncselekmény, ha a tiltott önkényuralmi jelképeket eredeti szellemiségükben és nem megváltoztatott formában tették közszemlére. Jelen esetben, az étteremben vendéget csalogató dekorációként, gúnyos és kritikus formában alkalmazott ötágú vörös csillag nem a jelkép mögött álló eszme propagálását szolgálta, tehát ez esetben „pusztán” a teleologikus értelmezés segítségével eljuthatunk arra az álláspontra, hogy a cselekmény nem valósította meg az önkényuralmi jelkép használatának vétségét, így a társadalomra veszélyesség hiányának már a vizsgálata is szükségtelenné válik. A megoldás tehát elsősorban nem a társadalomra veszélyességgel összefüggésben keresendő, a bíróság mégis ezen a vonalon indult el, holott a döntéshozatal során tulajdonképpen jogtárgyharmonikus értelmezést végzett. A „zavart” az keltette, hogy a jogtárgysértés hiányának értékelése a társadalomra veszélyesség körében történt annak ellenére, hogy az egy másik bűncselekmény-fogalmi elem.⁸⁰

Az önkényuralmi jelkép használatával kapcsolatban fontos még kiemelni a *14/2000. (V. 12.) AB határozatot*, melyben az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a tiltott jelképek által képviselt ideológiákkal való azonosulást és azok propagálásának szándékát fogják át a tényállásban meghatározott elkövetési magatartások, a közszemlére tétellel az elkövető szándéka pedig az, hogy a tilalmazott jelkép és az ahhoz kapcsolódó eszme minél szélesebb körben elterjedjen. Holló András párhuzamos indokolásában azt is kifejtette, hogy az Alkotmánybíróságnak ki kellett volna mondania, hogy a tiltott jelkép használója, terjesztője stb. csak akkor büntethető, ha olyan magatartást tanúsít, mely a jelképek által

⁷⁸PIT-H-BJ-2010-22 sz. határozat

⁷⁹3.Bhar.159/2008/7. szám, vö. PKKB 5.B.21.918/1994/15.

⁸⁰HOLLÁN (2004) 726-727.

szimbolizált diktatúrák melletti intézményes kiállásnak, propagálásnak minősül. Szerinte ugyanis azáltal lesz a korlátozás arányos, hogy ilyen megszorító értelmezést alkalmazunk.

A társadalomra veszélyesség hiányának büntetőjogi értékelésével kapcsolatban végkövetkeztetésként elmondható, hogy azokban az esetekben, amikor a jogalkalmazó a büntetőjogi felelősség kizárását a társadalomra veszélyesség hiányával hozza összefüggésbe, rendszerint a jogi tárgy veszélyeztetettségének kizártságára is alapoz. Az indokolások azonban sok esetben zavarosak, így például az önkényuralmi jelképekkel kapcsolatban a problémát rendszerint az okozza, hogy mivel a cselekmény nem célzatos, mindegy milyen céllal történt a közszemlére tétel stb., a bűncselekmény megvalósult. Ennek ellenére például a Marxim-ügynél a jogtárgyharmonikus értelmezés alapján a kifigurázó stílus az ideológia megvetendőségét sugallta, tehát nem volt azonosulási vagy népszerűsítési cél (erre mutat rá a hivatkozott AB határozat is), ezért a jogi tárgy sértésére, illetve a köznyugalom veszélyeztetésére a cselekmény alkalmatlan volt, ebből kifolyólag a társadalomra veszélyesség is hiányzott. Hasonló a helyzet a lőfegyverrel, lőszerral visszaélés esetében is: ezeknél sem szükséges célzat, a bíróságok mégis rendszerint olyan indokokra hivatkozva hoznak felmentő ítéletet, mint például az, hogy az elkövető nem kívánta a lőfegyvert bűncselekményre felhasználni. Ezeknél az ügyeknél tehát a bíróság sokszor visszásan alkalmazza a társadalomra veszélyesség konkrét vizsgálatát, mely olyan döntéseket szülhet, amelyek téves útra terelik a joggyakorlatot és a jogbiztonságot is veszélyeztethetik.

3.4 Elhatárolással, halmazattal, rendbeliséggel és stádiummal kapcsolatos kérdések

Mint már arról szó volt, a jogtárgyharmonikus értelmezés segítségül hívható olyan kérdések esetén is, melyek a rendbeliség, a bűncselekmények elhatárolása vagy halmazat megállapítása kapcsán merülnek fel. Ezt a következő példák is jól szemléltetik:

3.4.1 Elhatárolás

A Legfelsőbb Bíróság a hűtlen kezelés (Btk. 319.§) és a jármű önkényes elvétele (Btk. 327.§) elhatárolásával kapcsolatban úgy fejtette ki véleményét (BKv. 35.), hogy a két

bűncselekmény elhatárolása tekintetében az elkövetési magatartások mellett a jogi tárgy is fontos jelentőséggel bír. A hűtlen kezelés ugyanis a jogi tárgy (a tulajdonjog) szempontjából a vagyonkezelési megbízásból folyó kötelességszegéssel összefüggő vagyoni hátrány okozását jelenti, míg a jármű önkényes elvétele esetében (ahol a jogi tárgy az a társadalmi érdek, mely a tulajdonjog két részjogosítványának, a birtoklásnak és a használatnak zavartalanságához fűződik) a gépi meghajtású jármű tulajdonosa vagy jogos használója a használati jogának gyakorlásában van időlegesen akadályozva. Hűtlen kezelés esetében a kezelés magába foglalja a rábízást, az idegen vagyontárgy üzemeltetését, működtetését, illetve a tulajdonos vagy megbízó érdekében végzett huzamosan tartó vagy folyamatos más tevékenységet is. Ehhez képest a Btk. külön büntetni rendeli a jármű önkényes elvételének egyik fordulataként azt az esetet, amikor az elkövető a rábízott idegen gépi meghajtású járművet jogtalanul használja. *„Ennek az elkövetési fordulatnak az esetében a rábízás általában időleges jellegű és olyan birtokbaadást jelent, amely a jármű használatától eltérő egyéb célból (javítás, szerelés, megőrzés stb.) történik.”* Vagyis hűtlen kezelés fog megvalósulni minden olyan esetben, amikor a kollégiumi vélemény példája szerint a gépkocsivezető a kezelésére bízott gépjárművet a reá vonatkozó rendelkezések megszegésével magáncélra veszi igénybe, ami a vagyonkezelési megbízatással járó kötelesség olyan szándékos megszegése, amely a megbízó érdekkörében vagyoni hátrányt eredményezhet. Ebben az esetben a vagyoni hátrány a tulajdonjoggal kapcsolatosan keletkezik és nem a használat vagy a birtoklás zavartalanságával hozható összefüggésbe.

3.4.2 Halmazat

Egyetlen bűncselekmény megvalósulása esetén egységről, míg több bűncselekmény azonos elkövető által történő elkövetése esetén többségről beszélünk, mely akkor képez halmazatot, ha a bűncselekményeket egy eljárásban bírálják el. Az egység és a halmazat elhatárolása fontos kérdés, ugyanis utóbbi esetében rendszerint súlyosabb elbírálásnak van helye. Az elhatárolás azonban nem könnyű feladat, ezért a halmazat megállapítására a joggyakorlat ún. „rendező elveket” alakított ki, ilyen például ugyanazon jogtárgy többszöri sérelmének vagy különböző jogtárgyak sértésének kérdése.⁸¹ Ezek a „rendező elvek” többnyire jól nyomon követhetőek a bírói joggyakorlatban is.

A halmazat kérdésével kapcsolatban említhető az a büntetőügy, melynek vádlottja

⁸¹NAGY (2010) 232-234.

térségfejlesztési megbízotti működése során pénzt kért azért, hogy az adott pályázatot támogassa (amit meg is tett), és ezen túlmenően arra is hivatkozott, hogy hivatalos személlyel kapcsolatban áll, így nála el tudja intézni (ezt szintén megtette), hogy a pályázat sikeres legyen, ennek azonban az a feltétele, hogy meghatározott összeg visszaosztásra kerüljön. Ezen tényállás alapján az elsőfokú bíróság bűnösnek találta vesztegetés és befolyással üzérkedés bűntettében egyaránt, mellyel kapcsolatban a halmazatot a következőképpen indokolta: „... megállapítható, hogy a cselekmény két különböző - bár egymáshoz közeli - jogtárgyat is sértett. A közélet tisztasága elleni bűncselekmények esetében a bűncselekmény jogi tárgya általánosságban a közélet tisztaságához, vagyis a költségvetési szervek, gazdálkodó szervezetek és társadalmi szervezetek, a hivatalos és egyes más személyek törvényes és elfogulatlan (szabályszerű) működéséhez fűződő érdek. Ehhez képest a vesztegetés esetében a hivatalos személyeknek a saját eljárásában való törvényes és elfogulatlan működéséhez fűződő érdek a védett jogi tárgy, míg a befolyással üzérkedés esetében a védett jogi tárgy a jogszerűen eljáró hivatalos személyek működésébe vetett bizalom megvédéséhez fűződő érdek. A különbség abban áll, hogy a vesztegetés tényállása azt a korrupciós helyzetet írja le, amikor a hivatalos személy a saját hivatali működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, elfogad stb., míg a befolyással üzérkedés tényállása azt a korrupciós helyzetet írja le, amikor valaki azzal próbál magának vagy másnak jogtalan előnyt elérni, hogy egy hivatalos személy befolyásolását, vesztegetését állítja. [...] A vesztegetéshez képest a befolyással üzérkedésnél tényállási többlet valósult meg azzal, hogy a vádlott nem csupán a saját személyét exponálja a cselekvőségével, hanem azt is állította, hogy a hivatalos személyt befolyásolja, sőt még azt a látszatot is keltette, hogy megvesztegeti. Mindebből az következik - mivel a vádlott anyagi jogi értelemben vett bűnössége is megállapítható mindkét bűncselekmény vonatkozásában -, hogy az ún. valódi alaki halmazat esete áll fenn.”⁸²

A másodfokú bíróság azonban felmentette a vádlottat a vesztegetés bűntette alól és mellőzte a halmazati büntetésre utalást, ennek oka azonban nem a jogtárgyharmonikus értelmezéssel hozható összefüggésbe, hanem azzal, hogy a bíróság megállapította, hogy a vádlott a tevékenysége alapján a Btk. 137.§ 1. egyetlen pontja szerint sem minősül hivatalos személynek.⁸³ A döntést a harmadfokú bíróság helybenhagyta.⁸⁴

⁸²3-H-BJ-2009-22 sz. határozat

⁸³SZIT-H-BJ-2010-70 sz. határozat

⁸⁴LB-H-BJ-2011-12 sz. határozat

A halmazati kérdésekkel kapcsolatban érdemes kiemelni azt az ügyet is, melyben a bíróság döntésének indokolásában utal a Legfelsőbb Bíróság 1/2005-ös számú büntető-polgárjogi jogegységi határozatára, mely szerint, ha az elkövető az ingatlan tulajdonosának tünteti fel magát, továbbá hamis adásvételi vagy más szerződéssel a földhivatali nyilvántartásból törölteti az eredeti tulajdonos tulajdonjogát és saját javára jegyezteti be azt, jogtalan haszonszerzés céljából megtévesztő magatartást tanúsít, amely célzat az ingatlanhoz fog kapcsolódni. A sértett az eredeti, kárt szenvedett tulajdonos lesz, a tévedésbe ejtett személy pedig a bejegyzést eszközölő hivatalos személy. Ha megtörtént a tulajdonjog-változás bejegyzése, befejezetté vált a csalás, hiszen az eredeti tulajdonost az ingatlan értékével megegyező összegű kár éri, mindezen túlmenően azonban „...a csalás bűncselekménye mellett a jogi tárgy eltérő voltából fakadóan azzal valóságos halmazatban a Btk. 274.§ (1) bekezdés c) pontjában írt közokirat-hamisítás büntette is megállapítható.”⁸⁵

Ugyancsak a halmazattal összefüggésben hozható fel az a határozat, melyben a bíróság úgy határozott, hogy megállapítható a rablás és a magánlaksértés halmazata. Ezt úgy indokolta, hogy „...vádlottaknak azon magatartása, hogy a sértett lakásába éjjel, csoportosan, a kerítés átmászásával, majd a bejárati ajtó beszakítása útján erőszakos módon hatoltak be, megvalósították a magánlaksértés büntettét is, hiszen a Legfelsőbb Bíróság 1996. évi 291. számú eseti döntésének értelmében ezen bűncselekmény megállapíthatóságát nem befolyásolja az a tény, hogy a vádlottak szándékát a sértett értékeinek a megszerzése motiválta, a magánlaksértés büntettének jogi tárgya ugyanis a rablás [...] jogi tárgyától [...] eltér, így halmazatot alkot. [...] A magánlaksértés és a rablás megvalósulása esetén, az előbbi cselekmény bűnhalmazatban megállapításának a mellőzése esetén a házi jog - mint jogi tárgy - sérelme nem nyerne jogi értékelést, jöllehet az elkövetési magatartás túlterjed a rablás keretein, és a Btk. 176.§-a szerinti bűncselekmény törvényi tényállását teljes egészében kimeríti”. Bár a rablás és a magánlaksértés esetében is tényállási elem az erőszak, a bemenetel végett alkalmazott „behatolási erőszak” elkülönül az eltulajdonítás végett alkalmazott „rablási erőszaktól”, a halmazat tehát megállapítható.⁸⁶

Egy másik ügyben a teleologikus értelmezésnek ott volt szerepe, hogy

⁸⁵1/2-H-BJ-2006-6 sz. határozat

⁸⁶9-H-BJ-2010-9 sz. határozat

megegyeztetette a bíróságot abban, hogy nem sérült a kétszeres értékelés tilalma, így az emberölés kísérlete mellett a személyi szabadság megsértésének minősített esete is megállapítható volt. A tényállás szerint ugyanis a vádlott a sértettet az autó csomagtartójába zárva szállította egészen addig, amíg a tópartra nem értek, ott pedig ásóval ütlegelte, rugdosta, fejét hosszú másodpercekre a vízbe nyomta, majd a magatehetetlen sértettet a tóba dobta, akinek életét a jelen lévő két tanú mentette meg. A bíróság szerint a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntettének kísérlete mellett a személyi szabadság megsértése büntettének minősített esete is megállapítható, mégpedig a Btk. 175.§ (3) bekezdés c) pontja szerinti „sértett sanyargatásával”. A bíróság úgy indokolt, hogy *„... az nem lehet kétséges, hogy a vádlott tudata átfogta a sértett sanyargatásának tényét. Ez azonban nem jelenti az említett körülmény (mármint a csomagtartóban utaztatás) kétszeres értékelését, hiszen az élet elleni cselekménynek az csupán csekélyebb jelentőségű rész-momentuma, a személyi szabadság megsértésének pedig lényeges kérdése, arról nem is beszélve, hogy a két cselekmény időben és térben elválik egymástól, továbbá más a védett jogi tárgy (az egyik esetben a sértett élete-testi épsége, a másik esetben pedig a személyi szabadsága – más szóval a tartózkodási hely szabad megválasztásának joga).”*⁸⁷

A másodfokú bíróság nem találta megalapozottnak a személyi szabadság megsértése esetében a minősített eset megállapítását, amit azzal indokolt, hogy a csomagtartóban utaztatás mindössze tíz percig tartott, nappali világosság mellett, nem teljesen szűk helyen, ami nem okozhatott lényegesen nagyobb mértékű testi vagy lelki szenvedést. Ez esetben egyet kell értenünk a másodfokú bírósággal abban, hogy a „c) pontos” minősített eset megállapítása olyan testi vagy lelki ráhatást igényel, mely meghaladja a személyi szabadságtól megfosztáshoz általában szükséges erőszak-fenyegetés vagy más magatartás szokásos mértékét, és ezen túlmenően nélkülözésnek, megalázásnak, testi vagy pszichés kínzásnak teszi ki a sértettet.⁸⁸ A tekintetben viszont helytálló volt az elsőfokú bíróság megállapítása, hogy a cselekmények minősítése nem sérti a kétszeres értékelés tilalmát már csak azért sem, mert a védett jogi tárgyak eltérő volta miatt megalapozott a halmazat.⁸⁹

Egy másik ügyben a halmazat és a jogi tárgy összefüggésében a következőket

⁸⁷8-H-BJ-2006-3 sz. határozat

⁸⁸Vö. NAGY (2009) 142.

⁸⁹GYIT-H-BJ-2007-14 sz. határozat

fejtette ki a harmadfokú bíróság: „*Alapvető büntetőjogi elv, hogy amennyiben az elkövető az egységes magatartásával ugyanazt a jogi tárgyat enyhébben és súlyosabban is sérti, akkor - a legalább részben azonos jogtárgysértésre figyelemmel - büntetőjogi felelőssége kizárólag a súlyosabb jogtárgysértés szerint állapítható meg. Ehhez igazodóan ugyancsak alapvető büntetőjogi elv, hogy sértő szándék mellett a veszélyeztető szándék a minősítés körében figyelmen kívül marad. Másként fogalmazva, többszörös jogtárgysértés (materiális jogellenesség, illetve társadalomra veszélyesség) hiányában valódi halmazat megállapítása kizárt.*”⁹⁰ Mindezt testi sértés büntette és kiskorú veszélyeztetésének büntette kapcsán állapította meg, ahol megvalósult a többszörös jogtárgysértés, hiszen a testi sértés jogi tárgya más személy testi épsége és egészsége, míg kiskorú veszélyeztetése esetében a jogi tárgy az ifjúság testi, értelmi és erkölcsi fejlődésének védelme. E bűncselekmények vonatkozásában az elsőfokú bíróság bűnösnek mondta ki a vádlottat,⁹¹ a cselekmény minősítését pedig a másodfokú bíróság döntése sem érintette.⁹²

Itt érdemes kitérni a Győri Ítéletábra Bhar. 123/2010./9. számú döntésére,⁹³ mely szerint „...a Btk. 195.§ (1) bekezdésébe [kiskorú veszélyeztetése] illeszkedő részmagatartások (kötelezettségzegések) természetes egységet alkotnak, ezért a részselekmények külön büntetőjogi értékelésére, bűnhalmazat megállapítására csak abban az esetben van törvényes lehetőség, ha a kiskorú veszélyeztetésébe tartozó részselekmény büntetési tétele súlyosabb, mint a Btk. 195.§ (1) bekezdésében meghatározott bűncselekményé, egyébként a részselekmény beleolvad a súlyosabban büntetendő kiskorú veszélyeztetésébe.” Jelen esetben a vádlott által a 12. éven aluli gyermek sérelmére elkövetett testi sértés (mosókefével megütötte, mely nyolc napon belül gyógyuló sérülést okozott) három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő és a Btk. 195.§ (1) bekezdésének utolsó részselekménye, amely egységet alkot az azt megelőző részmagatartásokkal (a folyamatos durva, fenyegető, bántalmazó viselkedéssel), így annak ellenére kizárt a halmazat, hogy eltérőek a jogtárgyak. Mindez azonban ellentmond az elfogadott bírói gyakorlatnak⁹⁴ és annak is, hogy valamely jogi tárgyat védő veszélyeztetési tényállás keretében (itt a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi fejlődése) egy másik jogtárgyat (testi épség) sértő bűncselekmény már nem értékelhető, nem is szólva az egység-többség tana egyik alapvető elvéről, vagyis arról, hogy a többszörös jogtárgysértés

⁹⁰LB-H-BJ-2010-51 sz. határozat

⁹¹3-H-BJ-2009-5 sz. határozat

⁹²SZIT-H-BJ-2009-46 sz. határozat

⁹³Ismerteti és kritizálja SZOMORA (2011)

⁹⁴Vö. BH 1983.47; BH 1983.220; BH 1985.415; BH 2004.96. A példákra utal SZOMORA (2011) 20.

halmazatot eredményez. Abban az esetben, ha egy alapeseti veszélyeztetésen túl gondatlan sértő eredmény is bekövetkezik, akkor az az adott bűncselekmény minősített eseteként minősül (például a közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény). Ha azonban nincs ilyen minősített eset, halmazat állapítható meg a veszélyeztető és a sértő bűncselekmények vonatkozásában (így a gondozás elmulasztása és a gondatlan testi sértés). Ebből következően, ha azonos jogtárgyak esetében is lehetséges a halmazat veszélyeztető és sértő bűncselekmények között, akkor ez magától értetődő különböző jogtárgyat védő bűncselekményeknél is, így jelen jogesetben a kiskorú veszélyeztetése és a testi sértés vonatkozásában is.⁹⁵

A hivatkozott jogesetektől látható tehát, hogy a halmazati kérdésekkel kapcsolatban a bíróság rendszerint helyesen alkalmazza azt az alapvető elvet, miszerint a többszörös jogtárgysértés halmazatot képez. Ebből következően még inkább érthetetlen, hogy miért jutott a bíróság téves döntésre a Bhar. 123/2010./9. számú ügyben, ugyanis a joggyakorlat általában helyesnek mondható, így a halmazati kérdések vonatkozásában pozitív véleménnyel kell, hogy legyünk.

3.4.3 Rendbeliség

Rendbeliség alatt az egység és a halmazat megjelölését kell értenünk, mely arra ad választ, hogy hány ugyanolyan bűncselekményt követett el az elkövető. A bűncselekmény akkor lesz egy rendbeli, ha természetes vagy törvényi egységet valósít meg, míg többrendbeli abban az esetben, ha valóságos alaki vagy anyagi halmazatot képez.⁹⁶

A bíróság jogtárgyharmonikus értelmezéssel állapított meg több rendbeliséget abban az ügyben, amelyben arra hivatkozva mondta ki bűnösnek két rendbeli jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntetében a vádlottat, hogy álláspontja szerint a több rendbeliséget többek között az is igazolja, hogy a védett jogi tárgy az adott év költségvetése, ami jelen jogeset vonatkozásában két költségvetés volt: a 2002. és 2003. évi költségvetés sérelmére is elkövetettnek tekintendő a hivatkozott bűncselekmény.⁹⁷

Nem így gondolkodott azonban a másodfokú bíróság, szerinte ugyanis „a bűncselekmény rendbelisége az adott állami támogatások elnyerésére irányuló eljárások

⁹⁵SZOMORA (2011) 19-21.

⁹⁶NAGY (2010) 232.

⁹⁷2/1-H-BJ-2006-3 sz. határozat

számához igazodik. Mivel a vádlott az állami támogatás folyósítását egy eljárásban, egy kérelemmel kérte a 2002-2003. tanévre vonatkozóan, ezért a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntette is egy rendbeli cselekmény lesz, függetlenül attól, hogy az állami támogatást két határozatban utalták ki, illetve két költségvetési évet érint.”⁹⁸ Hasonlóan vélekedett a harmadfokú bíróság is,⁹⁹ így ez esetben az elsőfokú bíróság téves következtetésre jutott a teleologikus értelmezéssel, mivel rosszul alkalmazta azt: elkövetési tárgyként kezelte a jogi tárgyat. Egyet kell tehát értenünk a másodfokú bíróság álláspontjával, hiszen a védett jogi tárgy nem az adott év költségvetése, hanem a különböző gazdasági támogatások elnyerésének rendjéhez és azoknak a kitűzött gazdaságpolitikai célokra történő felhasználásához fűződő társadalmi érdek, mely valóban nem befolyásolja a rendbeliséget, az ugyanis –ahogy a másodfokú bíróság helyesen megállapította – a gazdasági előny elnyerésére irányuló eljárások számához igazodik.

Ugyancsak a rendbeliséghez köthető az a határozat, melyben a bíróság másodfokon eljárva helybenhagyta az elsőfokú bíróság döntését¹⁰⁰ a tekintetben, hogy a vádlottak cselekményének minősítése (társtettesként elkövetett üzletszerű kéjelgés elősegítésének büntette) kifogástalan, azzal egyetért, ami „... vonatkozik a cselekményük egy-egy rendbeliként történő minősítésére is. [...] A bordélyház vezetése, fenntartása ugyanis valóban nem a fizikai értelemben vett lakás ilyen célú felhasználását, hanem magát a tevékenységet jelöli. A védett jogi tárgy nem valamilyen lakáshoz fűződő jog, mint például a magánlaksértésnél, hanem a nemi kapcsolatoknak a társadalomban elfogadott rendje. A másodfokú bíróság álláspontja szerint sem igazodhat a lakások számához a rendbeliség, e vádlottak több bordélyházzal kapcsolatos elkövetési magatartása, mint természetes egység, egy bűncselekményt valósít meg.”¹⁰¹ Ebben az ügyben a bíróság helyesen alkalmazza a jogi tárgyat a rendbeliséggel kapcsolatos dilemma megoldásához.¹⁰² Itt azonban meg kell említeni, hogy a jogi tárggyal összhangban lévő jogalkalmazói felfogás sajnos csak az

⁹⁸2-H-BJ-2007-15 sz. határozat

⁹⁹LB-H-BJ-2008-93 sz. határozat

¹⁰⁰1-H-BJ-2010-189 sz. határozat

¹⁰¹Ehhez kapcsolható a 3/1999. számú BJE, amely kimondja, hogy a kitartottság akkor is természetes egység, ha az elkövető több olyan személlyel tartatja ki magát, aki üzletszerű kéjelgést folytat. „A kitartottság törvényi tényállását az valósítja meg, aki "üzletszerű kéjelgést folytató személlyel egészben vagy részben tartatja magát". A törvényi tényállás megvalósítása már akkor teljes, ha az elkövető akár részben és csak egy ilyen személlyel tartatja ki magát. Ebből a szempontból közömbös, hogy az elkövető hány személlyel tartatja ki magát (rövidebb vagy hosszabb időn át, egészben vagy részben). Ettől függetlenül a cselekmény a természetes egység keretében marad, mivel a kitartók (akik nem feltétlenül sértettek) száma nem eredményezi a törvényi tényállás többszöri megvalósulását.”

¹⁰²FIT-H-BJ-2012-81 sz. határozat

üzletszerű kéjelgés elősegítésének első három bekezdésénél [Btk. 205.§ (1), (2) és (3) bek.] figyelhető meg. A (4) bekezdés, azaz az üzletszerű kéjelgésre való rábírás rendbelisége ugyanis már a passzív alanyok számához igazodik, holott ezek a személyek a bűncselekménynek nem sértettjei és egyéni érdeksérelem sem következik be. Ugyancsak problémásnak mondható a kerítés bűncselekményének rendbelisége (Btk. 207.§), ahol a gyakorlat a nemi cselekményre megszerzett személyek száma szerint alakítja a rendbeliséget tekintet nélkül arra, hogy a passzív alanynál nem feltétlenül következik be érdeksérelem, hiszen a nemi cselekmény konszenzuális is lehet. Ebből kifolyólag az erőszakkal vagy kvalifikált fenyegetéssel elkövetett kerítés esetét leszámítva a jogi tárgy, azaz a nemi kapcsolatok társadalmi rendje figyelembe vételével a passzív alanyok számától függetlenül egységet kellene megállapítani, követve a kitartottság vonatkozásában kialakított helyes joggyakorlatot.¹⁰³

3.4.4 Stádium

Szándékos bűncselekmények esetében az akaratmegvalósítás különböző szakaszokon halad át, melyeket stádiumoknak is nevezünk. Ezek közül három értékelhető szakaszt tudunk megkülönböztetni: előkészület, kísérlet és befejezett bűncselekmény. Az előkészületet megelőző „bűnös gondolat” tehát büntetőjogilag nem releváns. Dogmatikailag elhatárolható még a bevezettség szakasza is, mely a befejezettséget követően a jogi tárgy elleni támadás végleges megszűnését takarja.¹⁰⁴

A kísérlettel összefüggésben említhető az az ügy, melyben az elsőfokú bíróság felmentette a vádlottat emberölés büntettének kísérlete alól, mondván az orvosszakértői vélemény alapján az újszülött halva született, ilyen újszülött pedig a bűncselekmény tárgya nem lehet. Ebben a formában az emberi élet védelme tárgytalanná vált, és miután nem történt elveszületés, hiányzik a védett jogi tárgy a vád tárgyává tett bűncselekmény vonatkozásában, tehát nem valósult meg bűncselekmény.¹⁰⁵

E ponton ki kell térnünk az alkalmatlan kísérletre, amely tulajdonképpen egy „fordított irányú ténybeli tévedés”, mivel az elkövető egy alkalmatlan eszközről, tárgyról tévesen feltételezi annak alkalmasságát. Az alkalmatlanság lehet abszolút, ha az eszköz vagy a tárgy természeténél fogva alkalmatlan a befejezett bűncselekmény megvalósítására,

¹⁰³Ld. SZOMORA (2009a) 15-16.

¹⁰⁴NAGY (2010) 193.

¹⁰⁵1-H-BJ-2010-174 sz. határozat

és lehet relatív, ha a cél elérésére *in abstracto* alkalmas, *in concreto* azonban nem. Fontos kiemelni, hogy a kísérlet csak akkor lesz alkalmatlan, ha a tárgy vagy az eszköz már akkor is alkalmatlan volt, amikor a kísérleti szakba jutott. Ezzel kapcsolatban pedig eljutunk az alkalmatlan kísérlet problematikájához: kérdés ugyanis, hogy a cselekmény megítélésénél abból az elkövetői szubjektív szándékból induljunk ki, mely az alkalmasságot feltételezte, avagy a cselekmény objektív veszélyességét vizsgáljuk meg. A probléma megoldására több felfogás is született, így például az objektivista irányzat (Feuerbach, Mittermaier), mely szerint az abszolút alkalmatlan tárgyon vagy eszközzel elkövetett cselekmény nem büntethető, csak a relatíve alkalmatlan kísérlet. Kiindulópontjában szintén objektivista az a felfogás (Liszt), mely a jogi tárgy veszélyeztetését követeli meg a büntethetőséghez, de ezt csak akkor látja fennforogni, ha a cselekmény adekvát feltétele volt a befejezetté válásnak. Az objektivista irányzaton belül érdemes kiemelni azt a hazai teóriát (Schultheisz), mely akkor tartja büntetendőnek a kísérletet, ha véletlenül maradt el a befejezetté válás, tehát az objektíve egyébként lehetséges volt. Ezzel szemben a szubjektivista irányzat (Buri) valamennyi kísérletet büntetné, ahol az elkövető elkövetésre irányuló szándéka kimutatható függetlenül attól, hogy a befejezetté válás milyen okból maradt el. Az irányzat újabb változata szerint azonban megkövetelendő az objektív veszélyesség egy minimuma (Jescheck), mely hiányzik, ha egy átlagos tudású ember, aki ismeri a cselekmény tervét, nem veheti a cselekményt komolyan. Szintén az újabb felfogások közé tartozik a hiányos tényállásszerűség tana (Dohna) és az ún. nomologikus tévedéssel kapcsolatos elképzelés is (Angyal), mely utóbbi szerint az elkövető tévesen feltételez valamilyen törvényszerűséget az amúgy létező jelenségek között.¹⁰⁶

Folytatva az előbb hivatkozott jogesettel kapcsolatos gondolatmenetet, a másodfokú bíróság az elsőfokú döntést megváltoztatta, és emberölés büntetnének kísérletében bűnösnek mondta ki a vádlottat, mondván terhességét a kezdetektől titkolta, a kérkező mentősöknek nem szólt arról, hogy éppen szül, segítséget nem kért, a gyermeket WC-be helyezte és meg sem nézte stb., ezért „... *a vádlott szándéka - ha csak eshetőlegesen is - a megszületett gyermek megölésére irányult. Eshetőlegesen követi el az emberölést az, aki magatartásának következményeit nem kívánja ugyan, de a következményekbe belenyugszik. Az a tény, hogy a megszületett gyermek WC-be került és utána semmiféle gondozást nem kapott, a vádlott eltitkoló magatartása miatt az eshetőleges szándék megállapítását teszi szükségessé. Az elsőfokú bíróság azon érvelése*

¹⁰⁶Ld. LŐRINCZY (2006) 432-442; NAGY (2010) 199-200; SCHULTHEISZ (1948) 95-103; TOKAJI (1984) 318-327.

természetesen helytálló - a szakértői vélemények figyelembe vétele alapján - hogy a gyermek halva született, de éppen ezért lehet a vádlott terhére az alkalmatlan tárgyon elkövetett emberölés büntetnének a kísérletét róni.” A másodfokú bíróság szerint bár a jogi tárgy szempontjából valóban hiányzik a védendő érdek, hiszen élveszületés hiányában emberi életről nem beszélhetünk, az elsőfokú bíróság azonban figyelmen kívül hagyta a vádlottnak már a szülést megelőzően fennálló azon magatartását, melyből egyértelműen arra lehet következtetni, hogy nem kívánta a gyermeket, így helytálló az eshetőleges szándék és ebből kifolyólag az alkalmatlan tárgyon elkövetett kísérlet megállapítása.¹⁰⁷

Mindennek azonban ellentmond a Legf. Bír. Bhar. III.1.155/2011. határozata,¹⁰⁸ mely kimondja, hogy *„A halál beálltát követően, passzív alany hiányában – az elkövető akaratától függetlenül – emberölés nem követhető el. A halva született gyermek ellátatlanul hagyása ezért alkalmatlan kísérletet nem valósít meg. Passzív alany hiányában nem az alkalmatlan kísérlet jogkövetkezményeit kell alkalmazni, hanem - bűncselekmény hiányában – felmentő ítéletet kell hozni. [...] A bűncselekmény kísérlete ugyanis a véghezvitel szándékos és tényleges megkezdése. Ebből következően a kísérlet a jogtárgyat a külvilág számára is felismerhetően veszélyezteteti vagy sérti, mivel az elkövető magatartásával már belép a törvényi tényállás világába, tevéseivel vagy mulasztásával részben vagy egészben tényállási elemet valósít meg. [...] Az emberölés esetében a tárgy abszolút alkalmatlansága a passzív alany hiányát jelenti. [...] Ez esetben a bűncselekményt sem megkezdeni, sem befejezni nem lehetséges, a bűnös szándékkal célba vett eredmény objektíve nem érhető el, vagyis a bűncselekmény a kísérlet stádiumába sem juthat el. A teljességgel (abszolút) alkalmatlan tárgyak ellen nem lehet szándékolt bűncselekményt elkövetni. Ha pedig a bűncselekmény elkövetése fogalmilag kizárt, úgy a véghezvitel megkezdésére sincs lehetőség, vagyis a kísérlet sem valósulhat meg.”* A határozat tehát egyértelműen állást foglal az alkalmatlan kísérlet és a passzív alany hiánya okozta bizonytalanságokkal kapcsolatban. Helyesen mutat rá arra, hogy halva született gyermek esetén fogalmilag kizárt a célba vett eredmény, azaz az emberölés megvalósítása, ugyanis a passzív alany hiánya *in abstracto* alkalmatlan tárgy, arra pedig bűncselekményt elkövetni nem lehet, tehát a kísérleti stádium sem lesz megállapítható.

¹⁰⁷FIT-H-BJ-2011-254 sz. határozat

¹⁰⁸B.4 számú határozat, BH füzet 2012/5.

4. Összegzés

Az előzőekben bemutatott jogesetekből látható, hogy a bíróságok több úton is igyekeznek igazolni a cselekmények helyes minősítését, melyek között megtalálhatjuk a teleologikus értelmezést is. Azt is megfigyelhetjük, hogy ez az értelmezési mód széles körben, akár rendbeliséggel vagy halmazati kérdésekkel kapcsolatban is alkalmazható. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy már a jogi tárgynál és azzal összefüggésben az alapvető fogalmi elemeknél „kifejti hatását”, a jogi tárgy és a Btk. 10.§ -ában felsorolt elemek – így a társadalomra veszélyesség – pedig minden bűncselekménynek alkotói, ezért is lehet ez a módszer célravezető.

Mindezek ellenére a bírói gyakorlat értékelése a jogtárgyharmonikus értelmezés alkalmazása tekintetében felemásnak mondható, ugyanis csak az esetek egy részében tudjuk a bíróságok gyakorlatát a teleologikus értelmezés dolgozat elején említett következményei közül az első csoportba sorolni, vagyis amikor a kívánt célnak a törvényszöveg és annak értelmezése is megfelel. Ide sorolhatóak például a halmazattal összefüggésben hivatkozott ügyek, melyekben a bíróságok többnyire helyes értelmezést követnek, azok tekintetében tehát különösebben nem indokolt változtatás.

Az érme másik oldalán azonban sajnos több „második csoportos” példa is felhozható, vagyis amikor a tényállás teleologikus értelmezése és az uralkodó jogértelmezés nincsen összhangban. Itt példaként említhető a halva született gyermek, mint az emberölés kísérletének passzív alanya, vagy a halott ember passzív alanyként való elismerése a segítségnyújtás elmulasztását illetően. Úgy tűnik azonban, hogy az utóbbi időben a jogalkalmazó észlelte a problémát, így remélhetőleg a B.4 számú határozat is hozzájárul ahhoz, hogy a joggyakorlat most már a helyes irányba változzon.

Továbbra is szembetűnő a bizonytalanság azonban a lőfegyverrel, lőszerral visszaélés vagy az önkényuralmi jelképek használata vonatkozásában, ahol alapvetően a teleologikus értelmezés és a társadalomra veszélyesség „összemosása” jelenti a problémát. E ponton jellemzően az a gond, hogy a társadalomra veszélyesség, mint bűncselekmény-fogalmi elem nem emelhető a jogtárgyharmonikus értelmezéssel egy szintre, a jogtárgysértés hiánya nem a társadalomra veszélyesség körébe tartozik, ennek ellenére a bírói gyakorlat így jár el, és egybeveszi a jogalkotó által védeni kívánt célt és a társadalomra veszélyességet. A cselekmény azonban csak a jogi tárgyra kihatásában lehet társadalomra veszélyes és ténylegesen sértenie vagy veszélyeztetnie kell a jogtárgyat, így

azáltal lesz például az önkényuralmi jelképek használata társadalomra veszélyes, hogy sérül az a köznyugalom, amely a demokratikus államrend és a politikai közélet fenyegetésétől való mentességen alapul. Ez a köznyugalom azonban még csak veszélybe sem kerül olyan magatartás folytán, amely kifigurázza az adott önkényuralmi rendszert. Erre az Alkotmánybíróság is rámutat, ami alátámasztja, hogy a jövőben a bíróságoknak mindenképp a védeni kívánt célból kiindulva kell megítélniük a társadalomra veszélyességet, hangsúlyt fektetve arra, hogy nem elég az adott cselekmény *in abstracto* társadalomra veszélyessége, annak *in concreto* is annak kell lennie.

Mindezek után elgondolkodtató, hogy ha a bírói gyakorlat ennyire következetesen megállapíthatónak látja a társadalomra veszélyességet az önkényuralmi jelképekkel kapcsolatban, mitől olyan „elnéző” a löfegyverrel vagy lőszerrel visszaélés tekintetében. Amíg az önkényuralmi jelképek használata esetében háttérbe szorul annak vizsgálata, hogy milyen céllal történik a jelkép felhasználása (van-e annak az adott ideológiát propagáló vonzata), addig a löfegyverrel, lőszerrel visszaélések kapcsán rendszerint abból indul ki a bíróság, hogy az elkövető nem kívánta „rossz célra” felhasználni azokat, így a cselekménye nem veszélyes a társadalomra. Egyértelmű tehát, hogy a jövőben e területen is szükséges a változás a bírói gyakorlatot illetően.

Hasonlóképpen érthetetlen, hogy miért nem egységes a gyakorlat a rendbeliséggel kapcsolatban, ugyanis amennyire helyesen megállapítja a 3/1999. BJE a kitartottság vonatkozásában az egységet és ugyancsak helyes a gyakorlat az üzletszerű kéjelgés elősegítésének első három bekezdése esetében is, annyira következetlen ez utóbbi bűncselekmény negyedik bekezdése vagy a kerítés tekintetében.

Az eddig tett megállapításokat összegezve tehát elmondhatjuk, hogy a tekintetben mindenképp pozitívan értékelhető a bírói gyakorlat, hogy a hagyományos értelmezési módszerek mellett más eszközöket is igénybe vesz, így a jogtárgyharmonikus értelmezést is, amely hozzásegít a leginkább megfelelőnek vélt döntés meghozatalához. Mindennek ellenére a jelenlegi gyakorlat még nagyfokú bizonytalanságot és következtelenséget mutat, melyen a jövőben mindenképpen változtatni kell az egységes joggyakorlat és a jogbiztonság érdekében.

FORRÁSOK JEGYZÉKE:

IRODALOM:

A Büntető Törvénykönyv Kommentárja. KJK, Budapest, 1968.

Belovics Ervin: A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa. Iustum Aequum Salutare III. 2007/3. 31-43.o.

Bencze Mátás: Díszítőelem, álcázóháló vagy tartóoszlop? A büntetőbírói gyakorlat és az alkotmány. Fundamentum 2007/3. sz. 5-21.o.

Berkes György: A társadalomra veszélyesség hiányának büntetőjogi értékelése. Magyar Jog 1999/12. sz. 730-731.o.

Blutman László: Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés. JeMa 2010/4. sz. 94-104.o.

Busch Béla (szerk.): Büntetőjog. Általános Rész. HVG-ORAC, Budapest, 2006.

Földvári József: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

Heller Erik: A magyar büntetőjog általános tanai. (Rövidített tankönyv.) Grill, Budapest, 1945.

Hollán Miklós: Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség különbségéről. Magyar Jog 2004/12. sz. 724-732.o.

Hollán Miklós: Megkésett búcsú a társadalomra veszélyességtől. Jogelméleti Szemle 2003/4. sz. [<http://jesz.ajk.elte.hu/hollan16.html>, letöltés dátuma: 2012. szeptember 21.]

Jakab András: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. JeMa 2011/4. sz. 86-94.o.

Jakab András: Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? JeMa 2010/1. sz. 83-93.o.

Kádár Miklós: Magyar büntetőjog. Általános rész. Tankönyvkiadó, Budapest, 1953.

Lőrinczy Judit: Az alkalmatlan kísérlet a magyar büntetőjogban. In: Szomora Zsolt (szerk.): Tudományos Diákköri Szemle. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2006.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC, Budapest, 2010.

Nagy Ferenc (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. HVG-ORAC, Budapest, 2009.

Pokol Béla: Autentikus jogelmélet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010.

Pokol Béla: Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II. Századvég Kiadó, Budapest, 2005.

Schultheisz Emil: A bűncselekmény tana. Debreceni Tudományegyetemi Nyomda, 1948.

Szomora Zsolt: A Győri Ítéltábla harmadfokú döntése a kiskorú veszélyeztetéséről. JeMa 2011/4. sz. 17-24.o.

Szomora Zsolt: A jogi tárgy funkciói és a jogtárgyharmonikus értelmezés. Bűnügyi Szemle 2009/2. sz. 11-17. o. (2009a)

Szomora Zsolt: A nemi bűncselekmények alapkérdései. Rejtjel, Budapest, 2009. (2009b)

Szomora Zsolt: Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés. In: Juhász – Nagy – Fantoly (szerk.): Sapientia. Ünnepi kötet dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Szeged, 2012. 459-469. o.

Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. KJK, Budapest, 1984.

Ujvári Ákos: Gondolatok a társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) jövőbeli jogi sorsáról. Jogelméleti Szemle 2003/1. sz. [<http://jesz.ajk.elte.hu/ujvari13.html>, letöltés dátuma: 2012. szeptember 21.]

Viski László: Tézisek a bűncselekményfogalom felépítéséhez. Állam- és Jogtudomány, 1974. XVII. kötet 1. szám 382-409.o.

JOGANYAGOK:

Jogsabályok:

Alaptörvény (2011. április 25.)

1878. évi V. törvény, a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

1949. évi XX. törvény, a Magyar Köztársaság Alkotmánya

1950. évi II. törvény, a büntetőtörvénykönyv általános részéről

1961. évi V. törvény, a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

1978. évi IV. törvény, a Büntető Törvénykönyvről

1992. évi XXXII. törvény, az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról

1993. évi XLV. törvény, a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról

1998. évi LXXXVII. törvény, a büntető jogszabályok módosításáról

2006. évi LI. törvény, a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

Alkotmánybírósági határozatok:

9/1992. (I. 30.) AB határozat

1092/E/1996/3. AB határozat

20/1999. (VI. 25.) AB határozat

14/2000. (V. 12.) AB határozat

62/2003. (XII. 15.) AB határozat

A Legfelsőbb Bíróság értelmezési instrumentumai:

3/1999. BJE

1/2005. BPJE

BKv. 35.

Publikált eseti döntések:

BH 1983.220.

BH 1983.47.

BH 1985.331.

BH 1985.415.

BH 1995.368.

BH 1996.347.

BH 1998.4.

BH 1998.570.

BH 1999.434.

BH 1999.51.

BH 2000.238.

BH 2001.307.

BH 2002.339.

BH 2004.96.

BH 2005.237.

PKKB 5.B.21.918/1994/15.

Bhar. III.1.155/2011. (B.4 számú határozat, BH füzet 2012/5.)

Bhar. 123/2010./9.

Anonim határozatok:

1/1-H-BJ-2007-22

1/2-H-BJ-2006-6

1/2-H-BJ-2007-5

1-H-BJ-2007-92

1-H-BJ-2008-65

1-H-BJ-2010-174

1-H-BJ-2010-189

2/1-H-BJ-2006-3

2/1-H-BJ-2008-4

2-H-BJ-2007-15

2-H-BJ-2008-28

3-H-BJ-2009-5

3-H-BJ-2009-22

5/4-H-BJ-2010-2

5-H-BJ-2011-28

8-H-BJ-2006-3

9-H-BJ-2010-9

12/1-H-BJ-2007-8

12-H-BJ-2008-9

16-H-BJ-2011-22

19-H-BJ-2010-18

20/2-H-BJ-2009-3

DIT-H-BJ-2011-137

DIT-H-BJ-2012-1

FIT-H-BJ-2008-153

FIT-H-BJ-2009-151

FIT-H-BJ-2011-254

FIT-H-BJ-2012-81

GYIT-H-BJ-2007-14

GYIT-H-BJ-2009-68

GYIT-H-BJ-2011-53

LB-H-BJ-2008-93

LB-H-BJ-2010-51

LB-H-BJ-2011-12

PIT-H-BJ-2010-22

SZIT-H-BJ-2009-46

SZIT-H-BJ-2010-70

INTERNETES HIVATKOZÁSOK:

http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_326.html (letöltés dátuma: 2012. szeptember 23.)

http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/_316.html (letöltés dátuma: 2012. szeptember 23.)